

Lek – en refleksjon

Herman Hübenbecker

MASTEROPPGAVE

I

BARNEHAGEPEDAGOGIKK

Våren 2011

HØGSKOLEN I OSLO

Innhold

Forord	4
Summary	5
1. INNLEDNING	3
2. ETT PROSJEKT OM LEK FRA 1988	5
3. GRUNNLAGET FOR EGEN UNDRING	20
4. METODER FOR EGEN FORSKNING	23
5. AVGRENSNINGER	27
6. UNDERSØKELSER	30
6.1. HVORDAN OPPLEVER VOKSNE NYFØDTE BARNES LEK?	31
6.2. HVORDAN SER ”GAMLE BARN” OG VOKSNE PÅ EGEN LEK?	34
6.3. DET PEDAGOGISKE PERSONALETS UTFORDRINGER:	35
6.4. STUDENTERS UTFORDRINGER	47
6.5. HVERDAGSBRUK AV BEGREPET	49
7. TEORIER OM LEK	51
7.1. HISTORISK TILBAKEBLIKK	51
7.2. FILOSOFENES BRUK AV BEGREPET LEK	53
7.3. SOSIOLOGERS BRUK AV BEGREPET LEK	54
7.4. PSYKOLOGER OG PSYKIATERES BRUK AV BEGREPET LEK	57
7.5. PEDAGOGERS BRUK AV BEGREPET LEK	59
8. ANALYSE	65
9. FØLGENE AV FOUCAULTS ANALYSEMODELL	72
10. KAN DET GJØRES NOE MED PROBLEMET?	75
11. KONKLUSJON	77
LITTERATURLISTE	85

Forord

Dette har vært litt av en reise inn i mitt indre når det gjelder mine erfaringer og tanker om lek. Jeg var forholdsvis forberedt da jeg startet på studiet, trodde jeg. Jeg var vel egentlig ute etter å få bekreftet det jeg allerede mente. Sånn ble det ikke. Mine meninger forandret seg etter hvert som studie gikk framover. Det var mye nytt stoff for meg. Særlig var sosiologers tanker om leken, nye for meg.

Da teoridelen var over, var jeg plutselig ikke sikker på noen ting. Det å sitte med sine tanker å få de ned på et papir var vanskeligere enn jeg noen gang hadde forestilt meg. Nå skal resultatet vurderes av andre og jeg ønsker disse lesere lykke til og håper de vil få noe ut av mine tanker omkring bruken av begrepet lek.

Takk

Jeg vil takke alle som har hatt tålmodighet til å høre på mine utlegginger om leken. Noen har til og med kommet med egne synspunkter og det har sikkert vært en prøvelse. Alle lærere på studiet har gitt meg mye. Veiledere Jan-Erik Johansson har gjort det han kan. For meg kan det virke som om masterstudiets lærere har skylda for at jeg i det hele tatt er i stand til å levere.

Takk til Annik for slitsom korrekturlesing

Jeg vil tilslutt få takke alle mine medarbeidere for ei herlig tid i barnehage. Det er deres innsats som har satt sitt merke på oppgaven. Noen av dere har vært bidragsyttere og alle har støttet meg i hele mitt yrkesaktive liv.

Summary

This study is a try to show how the use of the word play makes problem for the communication between workers in the kindergarten and between adults and children.

This study is based on experience from the pedagogic personnel in kindergartens, authors who have written about play and my own thoughts about these questions.

I have used interviews of mothers who have given birth short time before these interviews and the same with me visiting meetings for personnel working in other kindergarten then me. I have used different questions for different interviews.

The observations that are used are based on my fellow workers and my own. Most of the observations are from a project who took place in the kindergarten I was leading.

The theories I have used are from different professions to show how the use is very different in content. Authors and adults' views are discussed to bring the dilemmas for workers in kindergartens out in the light.

For the analysis of play as a discourse I have used the methods from Michel Foucault. The texts which are used are from a lesson he held at College de France in 1970. The analysis indicates that no one is able to say when humans start to use the word play, and most of the people who use it, or need to use it, use it in a private way.

My own findings are summarized in chapter 11, which is a try to say something about the play and children's use of it and why they do it. I want to give the word play a content that most of the people can use and understand what the other person means. It will be a long way to go, and I think that the society needs help from universities and the government to wish the same.

Dikt av Rigmor Nilsen: "Se på meg" (Ikke publisert)

Se på meg

Og jeg ser
Og jeg ser
På deg –

Er en av dine
Virkelige fans
En stor beundrer
Av dine brå kast
Ditt skjeve smil
Dine klatreferdigheter

Høyere og høyere
Fra grein til grein

Ser hendenes faste
Og sikre grep
Rundt stadig
Tynnere greiner

Ser beina
Finne feste
På steder der
Øyet ikke oppdager
Det minste lille
Utspring

Se på meg –
Og jeg kan ikke
nå deg mer
og alt – alt
avhenger av
bare deg

og jeg står her
med hjertet i
halsen og håper
på minst
ett mirakel

og du er 4 år
og stemmen din
forsvinner der oppe
og du er ett
med deg sjøl
og eier en verden
og jeg står
her nede
og er en liten prikk
og det dunker
i ørene

se på meg –
se på meg –
Og mine øyne
Følger deg

"Innerst inne vet jeg at det å ville begripe fører til blindhet, at ønske om å forstå har en innebygd brutalitet som visker ut det forståelsen strekker seg etter. Bare opplevelsen er følsom. Men kanskje jeg er både svak og brutal. Jeg har aldri kunnet la være å prøve.»

Peter Høeg, Frøken Smillas fornemmelse av snø. (1993, s. 213)

1. INNLEDNING

Et menneske kommer til verden. Mennesket er helt avhengig av voksne for å overleve. De voksne er som oftest foreldre. Mennesket er avhengig av voksne både fysisk og psykisk. Vi voksne tolker menneskets uttrykk ut i fra vårt verdensbilde og forståelse av oss sjøl og andre mennesker. Fra første stund forsøker voksne å tolke menneskets spesifikke uttrykk. Vi forsøker på mange vis å forstå hva det nyfødte menneske uttrykker. Det nye menneske uttrykker seg gjerne i form av bevegelse, babbler, smil og latter eller skrik og gråt. Vi tolker og forstår noen svar, leiter etter andre og etter hvert ser og hører vi forskjell på uttrykkene mennesket har. Vi prøver å forstå. Kanskje vi har lært oss et språk som vi ikke visste at vi ikke kunne før vi møtte det mennesket. Vi lærer når mennesket trenger oppmerksomhet, når det trenger trøst og kanskje når det vil være i fred? Daniel Stern (1992) skriver i boka si "Et spedbarns dagbok":

"Til å begynne med betraktet jeg spedbarnets erfaringsverden som et intellektuelt problem som skulle løses. Men etter hvert ble jeg klar over at min interesse skyltes mer enn bare nysgjerrighet. Jeg ble trukket inn i en søken etter livets innledning, inn i menneskets innerste vesen. Vi har alle vært spedbarn engang. Og vi gjør oss alle forestillinger om spedbarnsalderen og om bestemte spedbarn. Ingen av oss kan være sammen med en baby, stille en baby eller studere en baby uten å tillegge ham eller henne visse tanker, følelser og behov på et gitt tidspunkt. Når vi er sammen med en baby, blir vi tvunget til å dikte opp den babyens indre liv." (Stern, 1992, s. 11)

Det jeg oppfatter at Daniel Stern er ute etter er at voksne skal uttrykke seg og sine tolkninger overfor barnet. Det å gi barn spørsmål eller svar på uttrykkene det gir, er en viktig del av kommunikasjonen og relasjonsdannelsen mellom spedbarn og voksne.

Men – ifølge Stern er det umulig for voksne å dikte opp et indre liv til et annet menneske med ord vi ikke har for egne opplevelser. Vi dikter det som er kjent for egen person. Hvis jeg bruker begrepet lek på noe som skjer mellom meg og det nye mennesket så vil det få betydning for det andre menneskets sjøloppfatning. Det er et uttrykk for min forestilling om hva lek er. Hva skjer hos mennesker, les barn, når det ikke får begreper til å stemme med egen opplevelse?

Oppgaven

Denne oppgaven er en refleksjon over mine funn i studier av lek som begrep og barnehagepersonalelets vanskeligheter i forhold til begrepet. Jeg forteller om mine og andres oppfattelse av lek som begrep brukt til daglig i barnehagen. Jeg kommer til å referere til et prosjekt som ble gjort i den barnehagen jeg arbeidet og forsøker å gå igjennom prosjektet og våre funn om leken. Det er muligens noen som kan bruke dette som en inspirasjon til å gjøre noe lignende. Hele personalet mente at dette var interessant, morsomt, slitsomt og givende.

Jeg går igjennom det jeg oppfatter som grunnlaget for min forskning etter prosjektet. Sett i lys av denne erfaringen er det en del begrensninger og andre problemstillinger som jeg ikke tar opp. Disse ønsker jeg å tydeliggjøre for leseren. Jeg bruker Foucaults analysemodell for diskurser som hjelp til å se om det er noe vesentlig jeg har oversett i mine bestrebelser for å komme fram til en praksis som det pedagogiske personalet i barnehagen kan ha nytte av.

En av oppgavene som det pedagogiske personalet i en barnehage har, er å følge med og sette seg inn i den nyeste forskningen på barnehageområdet. Når ”Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver” (Kunnskapsdepartementet, 2006), heretter Rammeplanen 2006, krever ”Barns medvirkning” må vi finne ut hva som ligger til grunn for begrepet. Har leken noen plass i dette begrepet? Hva betyr det for departementet, høyskolen, foreldre og barn? Vi i det pedagogiske personalet må gjøre oss opp en mening om hva vi skal mene og vi må være bevisst på vår praksis i vårt daglige arbeid. Lov om barnehager (2005) sier:

”Barnehagen skal bistå hjemmene i deres omsorgs- og oppdrageroppgaver, og på den måten skape et godt grunnlag for barnas utvikling, livslange læring og aktive deltakelse i et demokratisk samfunn.” (Lov om barnehager, 2005, § 2)

Disse to forholdene, barns medvirkning og aktiv deltakelse i et demokratisk samfunn, vil måtte føre til en endret praksis i barnehagene, mener mange. Jeg har forsket på en liten flik av denne problemstillingen:

I denne oppgaven skal jeg ta for meg lek som begrep og se om dette begrepet kan brukes av det pedagogiske personalet for å beskrive barns virksomheter i barnehagen.

2. ETT PROSJEKT OM LEK FRA 1988

Det første skikkelige arbeid jeg gjorde for å systematisere mine oppfatninger av lek som begrep ble gjort i 1988. I den barnehagen jeg var styrer for, hadde vi hatt noen forsøk på å få en felles forståelse for begrepet. Vi hadde hatt en planleggingsdag og i tillegg studiemøter på temaet: ”Når vi legger til rette for lek, hva gjør vi da?”

Vi oppdaget at det var like mange meninger som antall mennesker i personalet. Noen hadde en del sammenfattende synspunkter og andre hadde ikke tenkt så mye på problemstillingen.

Jeg tok opp problemstillingen på et personalmøte. Jeg påsto da at grunnen til at vi var så uenige om hva vi skulle gjøre for å legge til rette for lek, var at vi ikke visste hva lek var. Jeg lot ordet gå rundt og hver enkelt fikk utale seg med et begrep av gangen. Utgangspunktet var:

”Når du sitter sammen med barn i et rom og en voksen kommer inn så sier du: ”Hysj, de leker så fint”. Hva opplever du, hva fornemmer du og hva ser du da?”

Til personalmøtet hadde alle lest kapittel 3, ”Lek eller kommunikasjon” i Jannecke Rasmussen bok *En jungel av muligheter* (1986). Hun skriver:

”Humor, lek, fantasi og kreativitet er alle fenomener som nødvendigvis inkluderer et brudd med vanlig logisk tankegang. For å få nye ideer må vi gjennom en viss tilstand av forvirring, og et godt humoristisk poeng består gjerne i en omveltning i begrepsforståelsen. Vi blir tvunget til å revidere den måten vi tenkte på fra starten av.” (Rasmussen, 1986, s. 95f)

Da dette sitatet ble lest opp så kjente vi at nysgjerrigheten prikket under huden. Hva ville hver enkelt av oss måtte ofre ved å tenke nytt? Hele det pedagogiske personalet var innstilt på endring og vedtakene vi gjorde bar preg av det:

1. Vi skal sende søknad om midler til et prosjekt til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.
2. Det skulle være en forholdsvis stor prosjektledelse. Forslaget som ble vedtatt var styrer og en fra hver avdeling. Avdelingen skulle velge sin representant. Av denne ledelsen skulle det være minst 2 førskolelærere i tillegg til styrer.
3. Vi delte personalet i 3. Disse gruppene skulle ha hver sin representant fra ledelsen. Styrer og den som hadde ansvaret for økonomien skulle ikke ha gruppe.

4. Minst en av gruppene skulle ha møte en gang i uka (studiemøte) med spesifikke oppgaver til hver gang. I perioder kunne kanskje flere ha møte i løpet av uka uten at det gikk ut over andre oppgaver som måtte gjøres.
5. Grappa skulle ha ansvaret for hverandre sånn at alle skulle sikre at de som ikke var tilstede på møtene fikk referat og samtaler om hva folk hadde kommet fram til og hva som var oppgaven til neste gang.
6. Prosjektledelsen var ansvarlig for å ta ut passende studiematerialet som var tilpasset gruppens oppgaver. Det alle måtte sette seg inn i var *Rammeplan for barnehager* fra 2006 og *En jungel av muligheter* (Rasmussen, 1986) som nevnt ovenfor.
7. Det skulle legges størst vekt på skriftlige observasjoner. Alle skulle forsøke og Pedagogisk leder fikk ansvaret for at alle fikk tid og rom til dette. Det var også ønskelig med video-opptak. Det var få som hadde erfaring i denne formen for observasjon.
8. Møtenes innhold skulle være at alle fikk lese opp en observasjon. En observasjon av de oppleste skulle velges av deltakerne for analyse. Målet var å finne ut hva den enkelte mente var lek av de aktiviteter som barna gjorde. Hvor var vi uenig og hvorfor? Styret skulle lede studiemøtene.
9. Personalmøtene og planleggingsdager skal dreie seg om voksen oppførsel sett i lys av det vi fant ut om leken. Er det mulig å bli sånn noenlunde enig om hva begrepet lek dreier seg om når vi bruker begrepet i hverdagen?
10. Foreldre må trekkes med i prosjektet ved at vi daglig snakker om hva som foregår og at vi er nysgjerrige på hva som skjer hvis de ikke godtar ”jeg har lekt” på spørsmålet: ”Hva har dere gjort i dag da”?
11. Møter med foreldrene, seminar for alle interesserte i bydelen skal planlegges.

Forsøksrådet for Skoleverket (1984) var utgiver av artikler om lek. En artikkel var skrevet av Liv Vedeler og var en undersøkelse av begrepet lek, samtidig som Liv Vedeler ville si noe om begrepet. Hun hadde funnet 59 forskjellige teorier på lek og var ikke helt enig i noen av dem, men fant noen fellestrekk ved alle. Hun skriver:

”Overgangen mellom lek og arbeid, lek og trening, lek og utforskning, er flytende. Om definisjonene av lek er mange, er det likevel visse karakteristiske trekk ved leken som gir den dens særpreg og kjennetegner den framfor annen aktivitet.” (Vedeler, 1984, s. 7)

I artikkelen skriver Liv Vedeler (1984) følgende om hva lek er, og hva hun mener vi kan enes om:

”I psykologisk-pedagogisk ordbok står det at lek er aktivitet som er tilfredsstillende i seg selv, dvs. aktiviteten for aktivitetens skyld.

Lek er frivillig, og innebærer frihet til utfoldelse. Barn kan aldri tvinges eller presses til å leke. Det ligger i lekens natur, i selve kriteriet på hva som er lek. Lek kan men bare invitere til, inspirere og stimulere til. Den kan aldri påtvinges av voksne.

For det andre er lek ‘på liksom’ og ‘bare på moro’, i motsetning til det ‘virkelige’ liv. I klar bevissthet om at det er lek, kan man i leken fantasere og spille ut, nettopp fordi det bare er ‘på liksom’. For det tredje er leken avgrenset i tid og sted. Leken ‘lekes ut’ innenfor visse grenser i tid og rom. Den har sitt eget løp og sin egen mening.

For det fjerde skaper lek orden. Den har sine egne rammer og regler som ikke kan brytes, for da går leken i stykker. Den som deltar i leken innordner seg frivillig lekens regler.” (Vedeler, 1984, s. 8)

Hun har også en mening om at lek er kulturbetinget fordi barnet selv baserer seg på fri utfoldelse og samfunnets normer og regler.

I dette prosjektet, som jeg var leder av, brukte vi disse tesene aktivt. Dette var starten på min systematisering av tidligere personlige observasjoner og jeg fikk tilgang til mange synspunkter omkring bruken av begrepet lek fra et personale som virkelig var opptatt av leken i det daglige arbeidet. I våre studier av leken hadde vi i tillegg brukt mye av definisjoner og teorier til:

- Eli Aams gjennomgang (1984) av forskjellige teoretikere i boka ”Lek i barnehagen: De voksnes rolle.”
- F. J. J. Buytendijk gjennom boka til Eli Åm ”På jakt etter barneperspektivet” (1989).
- Gregory Bateson gjennom boka til Jannecke Rasmussen ”En jungel av muligheter” (1986).
- Torben Hanggaard Rasmussen som skrev ”Den store leg” (1985), vakre hymner til leken i ”Virkelighetens dans” og andre artikler.
- Vi oppfattet støtte for vårt syn hos Jon-Roar Bjørkvolds ”Det musiske menneske” (1989).
- Og hos hjerneforskeren Matti Bergström i ”Den okända hjärnan” (1986).

Støtte fra Fylkesmannen i 1989

I 1989 fikk vi støtte av Fylkesmannen. En drømmesituasjon med entusiastiske voksne og Jannecke Rasmussen som faglig veileder. Det var mye moro og prosjektet resulterte i en rapport til Fylkesmannen i Oslo og Akershus, ”Sluttrapport prosjektet lek” 1991. Dette førte igjen i at vi fikk forelese på Barnevernsakademiet. Mange barnehager ville ha oss på foreldremøter og personalmøter. Vi hadde vel ikke tenkt at vi skulle bli så ettertraktet, men vi prøvde å si noe om hva vi hadde funnet.

Utgangspunktet for prosjektet var den stadige tilbakevendende diskusjonen om hva som må til for ”å legge til rette for lek” når vi ikke var enige om hva lek er. Skulle vi endre det fysiske miljøet etter den enkeltes mening om lek, eller skulle vi la alle ideer blomstre og se hva som kom ut av det?

Resultatet ble at vi lot det fysiske miljøet være som det var. Det viktigste ble å være nær barna, få kunnskap om små barns bevegelse og uttrykk, skrive ned hva de større barna sa og gjorde og være flere som tolket og snakket om funnene. Det siste *skulle gjennomføres* fordi alle visste at det å ikke få støtte og dialog på det den enkelte i personalet hadde fått til, ville resultere i at folk falt ut av prosjektet. Vi var enig med dem som mente at å kunne tilegne seg noe nytt besto av:

- motivasjon
- konsentrasjon
- repetisjon
- refleksjon

Vi startet med spørsmålet: ”Kan lek være et begrep på lik linje med arbeid og læring?” Vi hadde opplevd at når vi fokuserte på disse virksomhetene som f. eks Arbeid for barn” eller ”barnehagen som læringsarena”, så ble vår oppmerksomhet på leken borte. Vi gikk glipp av barns kanskje viktigste uttrykksform fordi fokus hos oss voksne var et annet sted. Leken ble litt plagsom eller en nyttig virksomhet barn gjorde når vi vil ha fri fra dem og innimellom voksenstyrte aktiviteter.

Det er mulig at begrepet frilek, som brukes av alle barnehagefolk, kom fra noen som så nødvendigheten av at barn får litt fri fra voksnes overvåking og bestemmende eller oppdragende holdninger.

Vi visste at ønske om kunnskap var den viktigste motivasjonsfaktoren i personalet. Motivasjon kommer innenfra. Vi valgte ei prosjektgruppe som skulle ta ledelsen for prosjektet. Prosjektgruppas oppgaver var å formulere søknad og gi resten av personalet oppgaver. Personalet ble delt inn i 3 grupper. Det var møte hver uke og oppgaver til hvert møte. Vi satset på ”løpende protokoll”. Noen tok video-opptak.

Det første vi oppdaget var at barnas trygghet økte markant ved at de voksne var så veldig tilstede, sjøl om vi egentlig blandet oss mindre inn i barnas virksomhet enn før. Vi hadde annet å gjøre. Alle skulle blant annet ha med en skriftlig observasjon til studiemøtet og for det andre skulle hver enkelt ha tenkt igjennom hva av det de hadde skrevet ned var lek.

De barna som vi i personalet hadde opplevd som stille, ble mer aktive. Det virket som om de fikk mer plass. De som før hadde krevd mye oppmerksomhet var mer sjølstendige enn vi hadde opplevd før. Konflikter ble oftere løst av barna sjøl og mange spurte hva vi voksne gjorde. Svaret var avtalt på forhånd, så alle svarte det samme: ”Vi skriver ned det dere gjør og det dere sier.” Det ble veldig godt mottatt. Så vi litt stolthet? De etiske spørsmålene om overvåking og utvikling av demokratisk medvirkning var oppe i diskusjoner blant personalet og samtalene dreide seg mye om hvordan vi måtte opptre for at det ble tydelig for barna at dette prosjektet var viktig for vår forståelse av dem?

Etter at prosjektet startet hadde vi møte med foreldrene for å informere om prosjektet og grunnlaget for at dette var noe personalet hadde stort behov for. Vi diskuterte også deres rolle i prosjektet. Vi hadde egentlig tenkt litt for lite igjennom foreldrenes rolle. Det i kom fram til på dette møtet ble stående gjennom hele prosjektet.

- For det første skulle alt vi observerte anonymiseres.
- For det andre: Observasjonene skulle være tilgjengelig for de det gjaldt.
- For det tredje: Der hvor det var flere barn involvert måtte vi vurdere informasjonsverdien til foreldre og følsomheten i observasjonen. Mange foreldre ville gjerne trekkes med i prosjektet

Så langt møtet med foreldrene. For oss i det pedagogiske personalet var det viktig å undersøke hva vi kunne få ut av våre funn. Følgende observasjon har stor gjenklang hos mange som har hørt den enten det er foreldre eller personell. Det virker på meg som om mange har opplevd noe lignende, men at denne form for opplevelser karakteriseres på en annen måte enn lek. Det er noe uvirkelig og rart i relasjonene.

To gutter 5år, Nils og Ola:

Ola lager pipelyder og sier: "Nå gikk vi ned i vannet for der bodde du. "

Nils: "Ulven gikk fra deg, du ble redd."

Nils klapper Ole og Ole piper.

Nils: "Du tørte ikke si no'."

Ola: "Nå ble jeg redd. Nå så du jeg datt ned og ble spist opp. Det er is over vannet. Nå gikk du ned i for å redde meg."

Nils: "Du er fysi fast. Nå sa du hjelp."

Ola: "Hjelp." (meget forsiktig)

Nils: "Også redda jeg deg."

Ola rir på ryggen til Nils.

Nils: "Du likte litt å sitte på ryggen."

Ola: "Ja, nå trente jeg litt på å gå på fire bein, ikke på to."

Nils: "Nå må du passe deg litt for vannet."

Ola: "Du visste ikke hva jeg tenkte når jeg gikk ut i vannet."

Nils: "Nei, du kan enda ikke gå på to."

Ole: "Det er noen som gjorde hvordan jeg trillte ut i vannet."

Nils: "Nå er du babyen og noen skulle hente oss."

Begge hopper rundt på fire.

Det var vanskelig for oss å analysere denne teksten. Hadde barna en dialog? I så fall var det mange brudd vi mente var litt underlige. Det ser ut som om Nils leder aktiviteten ved å innføre ulv i sin historie, uten at Ole bryr seg nevneverdig om det. Riktignok blir han spist opp, men blir redda allikevel. Det eneste som kan tyde på at de virkelig er interessert i noenlunde samme historia er den hjelpen de gir hverandre til å komme videre. Den ene ber om hjelp og den andre kommer til unnsetning. Det kan virke som om den ene går ut av sin verden fordi den andre virker virkelig ved å be han om å si "hjelp".

Jeg mener å se at barna forholder seg til hverandre, samtidig som de holder fast ved egen verden og får aksept for den. Det kan virke som om de går inn og ut av den tilstanden de har satt seg i, og at den er frivillig og bevisst. Jeg mener å se at jeg kan lese det den ene sier og få en forståelse av helheten til det enkelte barnet.

På et studiemøte litt seinere kom en annen observasjon opp. Plutselig ble ting både konkrete og nyttige. Den ble tatt av en medarbeider og kan kanskje belyse noe av det vi mente med at barn må ut av leken når virkeligheten setter inn. Et eksempel som kanskje kan si noe for noen: Barnehagen har to store rom som er forbundet med en skyvedør. Vinduer dekker hele den ene vegg og det er ikke gardiner foran vinduene. Det går en hylle under vinduene og avstanden til gulvet er litt over en halv meter. Skyvedøra er åpen. Det er sommer og lyst i rommet. 5 barn beveger seg rundt i rommet og en ligger på gulvet med et teppe over seg og pute under hode. Ord og bevegelse foregår på følgende måte:

To av barna er jenter, Carina 3 ½ og Hege 4 ½ år

Et barn, Hege, svinser rundt med ei veske på armen og hatt på hodet.

"Nå var jeg mamma og du er baby og nå var det natta også slukka jeg lyset". (hun var ikke i nærheten av lysbryteren)

Hele setningen kommer i et og virker ikke som om den er rettet mot noen annen enn henne selv, men Carina, som ligger under hylla reagerer spontant og sier:

"Nei!!! Da blir jeg redd."

Hege virker helt uberørt, men fortsetter sin monolog med et plutselig skifte av tema:

"Nå er det dag og jeg skal til byen for å handle."

Hege svinser videre som om ingenting har hendt og roper: "Mamma, Mamma, men ingen svarer."

Carina: "Jeg er ikke mamma, Hege. Nå har jeg døpt meg til mamma."

Hege: "Jeg er ikke mamma."

Carina: "Nei jeg har døpt meg."

Hege: "Nå skal vi ut å gå. Nå gikk jeg fra deg."

Carina: "Uffameg dette er farlig for deg."

Hege: "Jeg vil gå ut."

En voksen blander seg inn: "Da må du rydde litt i kjøkkenkroken."

Carina har reist seg helt opp og går mot kjøkkenkroken: "Nå lar du dette stå i fred, og nå skrur jeg på plata og da blir den varm."

Hege bare ser på og spør: "Er den varm?"

Carina åpner døra til stekeovnen: "Nå er jeg nødt for å gjøre noe rart. Hun putter kje-len inn i stekeovnen og lukker døra."

Hege: "Mormora mi gjør også sånn."

Carina: "Nei Hege, dette er det bare mammaer som gjør!"

Hege: "Jeg vil gå en tur."

*Carina: "Ja, da må du legge deg i denne. Hun tar fram en sovepose. Hun snur seg til en voksen og sier: Vi skal leke der altså, vi ska bare gå en tur først. Hun snur seg tilbake til Hege og sier: "Du **skal** ligge i sovepose for vi er nemlig på Vangen."*

Hege simulerer gråt.

Carina: "Du må ha ei dokke. Hun ser seg rundt for å finne en. Du får brus på Vangen. God natt, jeg slår av lyset."

Hege: "Ikke gå, mamma."

Carina: "Du kan få en kos. Lukk øynene dine."

Hege: "Ikke gå mamma, jeg vil ha på lys."

Carina: "Nei, nei, det skal være mørkt, legg dokka di ved siden av. God natt, god natt"

Hun snur seg til en voksen og sier: "Vi leker baby skjønner du."

Hege gråter igjen og utbryter: "Det kommer heks!"

Carina: "Nei da, nå er det neste morgen og vi skulle spise."

Et lite opphold: "Nå er det kvelden igjen og du skal legge deg."

Observatøren må plutselig hjelpe et barn som må på do."

Noen av personalet, meg sjøl inkludert, tolket denne observasjonen som at barnet under hylla var i lek uten at hun uttrykker noe synbart. Hennes lek blir brutt av virkeligheten i form av uttalelsen om at lyset skal slås av. Virkelige følelser har ikke plass i leken. Personen kan leke med følelser, men de er på liksom og aldri virkelige. I lek kan barnet aldri være helt glad, helt i sorg eller helt sinna for den del. Virkelige følelser er virkelighet. Vi mente at det var et forhold mellom lek og virkelighet. Denne observasjonen ble skrevet ned som en observasjon av en assistent uten at vi hadde tenkt over hva vi hadde fått.

På et studiemøte ble observasjonen lest opp, og denne fortellingen gjorde at vi fikk en mening om hva brudd i leken kunne bety for barn og kanskje forskjellen mellom lek og virkelighet. Jeg fortalte foreldrene til det barnet som reagerte på det "å slukke lyset" og spurte om barnet var redd for mørket. Foreldrene mente at de ikke hadde observert det hos barnet. Jeg spurte om hva de hadde av ritualer om kvelden. De fortalte da at barnet ikke hadde noen protester når de sa at det var sengetid. Tannpussen var stort sett en grei sak og det å legge seg avstedkom sanger og eventyr:

”Hadde barnet lyset på når dere går fra rommet?”

”Nei, men de hadde lys i gangen og døra til barnets rom var åpen i tilfelle barnet trengte noe”.

”Slokkes lyset når dere legger dere?”

”Ja, og det er sant, barnet kommer gråtende inn i senga vår hver natt, men vi har tatt det for at hun har mareritt eller litt vonde drømmer. Vi forsøker å snakke litt om det, men foreløpig har vi ikke fått noen direkte forklaring. Hun sier bare ja.”

”Kanskje dere kan ha et lite lys på i rommet hennes bare for å se om det vi har observert har noe for seg? Dere kan jo bare legge et tynt stoff over lampen?”

”Ja, det er ikke vanskelig for oss. Dette var litt moro.”

Den hektiske hverdagen i barnehagen gjør at noe er viktig til enhver tid og jeg fikk ikke spurt hvordan det hadde gått før noen dager etter. Foreldrene smilte og sa på mitt spørsmål at: ” Jo da, hun kommer inn hver natt, men hun gråter ikke.”

Observasjonen ble tatt opp i møtet med gruppa og spørsmålet: ”Er det bruddene vi skal se etter”? Hva betyr sånne episoder fra det daglige livet sammen med barn som informasjon til foreldre? Er det et forskningsobjekt eller er det bare sånn det er? Lek kan kanskje bety at barnet kan endre opplevelsene det har fått av den virkeligheten det har opplevd tidligere. Får det en ny mulighet til en ny sortering av egne følelser?

Det virker på oss som om brudd på lek kunne si noe om barnets virkelighet. Har barn en valgmulighet? Lek er lek med det lærte. Men hvordan lærer mennesket mørkredsel?

Noen i personale var veldig opptatt av å finne ut hva lek egentlig er for et fenomen. Noen *trodde*, noen var *helt sikre* og begrunner det på en svært overbevisende måte, at leken har stor betydning for hvilken voksen person barnet blir. En av mine kollegaer uttrykte det sånn:

”Jeg er sikker på at folk som sitter i fengsel er blitt hindret i å leke. Vi voksne som ikke forstår hva leken er kan i vår uvitenhet hindre menneskets utvikling i positiv retning. Det hadde vært moro å gjøre en studie av folk som sitter inne, men vi husker så lite av den tidlige barndommen. Det som kunne gjøres hadde vært å spørre om hvilket ansvar de hadde som barn”.

Alle barnehager i bydelen hadde hatt planleggingsdag med Jon Roar Bjørkvold. Det var stor entusiasme og vi mente at hans foredrag var matnyttig for oss sjøl om det var lite lek på pro-

grammet. Han snakket mest om den ”blå hesten” og bits. Hans uttalelser om kvalitet falt i god jord: ”Kvalitet – det kjenner du på kroppen!”

Vi forsøkte å oppsummere våre funn og hva vi mente felles på dette stadiet i prosjektet. Vi hadde gjort en god del arbeid til dette møte som ikke vil bli referert. Blant annet et stort antall observasjoner og noen videoer. Disse hadde blitt diskutert og vi hadde nedtegnet det vi mente var nyttig for den videre gangen i prosjektet. Dette mente vi da:

1. Grunnlaget for leken er den objektive verden tolket av barnet. Altså; alle inntrykk barnet får, noen forskere påstår at det er 11 millioner bites pr. sekund, (se Jon Roar Bjørkvold, 2005), gjør at barnet har behov for å holde igjen i perioder og finne sin psykiske balanse.
2. Denne tolkingen av verden for det enkelte barn er lekens vesen og innhold. Altså den subjektive verden. Virksomheten er helhetlig og rommer hele barnet.
3. Lek er frivillig og kan ikke kommanderes. Det betyr at den som kommanderer eller de som følger kommandoen, f. eks. hvilke roller de forskjellige barna skal ha, heller ikke leker. Det er virkelig. I kommando ligger ikke forhold som ”Også gjorde du”. Dette utsagnet er ikke forpliktende fordi det allerede har skjedd i barnets tanker og den det blir sagt til kan gjøre hva den vil uten at rammene brytes.
De fleste som har et forhold til lek vil være uenig i dette og vil se på det barnet, som kommanderer, som en leder av leken. Vi må ikke gå i den fella!
4. Barn som virkelig føler, leker ikke. Når barn leker, så leker de med de virkelige følelsene. Det betyr at barn ikke kan være virkelig lei seg, sint eller glad. Barnet må late som.
5. Vi mener at det enkelte barn eier sin lek og at det ikke finns, det de fleste forbinder med, samlek. (Det ene barnet leker. Det andre barnet ser på, og prøver å forstå hva det barnet som leker vil uttrykke.)
6. Barnet er opptatt av sin egen psykiske balanse og har ingen mulighet til å ta inn andre inntrykk enn de det har fra før. Barnet må ut av lek for å lære eller at det vil være med et annet barn på noe de skal gjøre felles.
7. Vi mener at *leken er en tilstand som barn kan sette seg i*. Denne tilstanden har som funksjon å skape psykisk balanse hos barnet.

Mennesket har et iboende behov for denne balansen og den kan observeres som en virksomhet hvor handlinger ikke står i forhold til andre uttrykk f. eks språk. Barnet tenker noe, sier noe og gjør noe helt annet.

Fortsatt arbeid

I fortsettelsen ble det viktig for oss at personalet ble observert i forhold til barnets lek. Dette var den eneste måten vi visste om som kunne forandre vår væremåte, og bli mer oppmerksomme på hvordan vi voksne virker inn på leken.

I årsplanen det året fikk vi inn at leken skal være barnets eiendom, og de voksne skal ha dette som en holdning til barnet. Leken må derfor bli en virksomhet som de voksne må utvikle en større forståelse for. Alle voksne, foreldrene og personalet skal finne ut hva de sjøl mener er lek av det barnet holder på med i løpet av en dag. De skal også finne ut hvordan de på best mulig måte kan støtte, og skjerme barnet når det leker og på hvilken måte som er best når det gjelder å avbryte barnets lek for at det skal komme i gang med andre saker som også må gjøres. (Som f. eks. måltider, påkledning, fellesskapets krav til disiplin o.s.v.).

Vi ble veldig godt kjent med de barna som var med i prosjektet. Det er mange av disse som er de ”de gamle barna” seinere i oppgaven.

Neste trinn i dette prosjektet var å dele personalet inn i tre studiegrupper som hadde forskjellige interessefelt. Ei gruppe kom litt inn på miljøet rundt barnet. De mente at barnet trenger plass og ro. De trenger i tillegg inspirasjon og regler. Det er mulig at reglene måtte lages av de voksne som var rundt barnet. Leken er kanskje bearbeiding, kopiering og turtaking?

En annen gruppe mente at de kunne se hvem som lekte og hvem som ”er sammen med”. Den gruppa lurte på om det var viktig for barn å markere leken med snakk i fortid uten at det andre barnet protesterte på uttalelsen? Hvordan veit det andre barnet at uttalelsene gjelder den som sier det og ikke er en instruksjon til seg? De mente også å kunne se at barn gikk ut av leken når alvorlige følelser kom inn som et element. De stilte spørsmålet: Er leken en bearbeidelse av barnets tidligere følelser og opplevelser eller er det en medfødt egenskap?

Den tredje gruppa tok for seg det vi hadde lært tidligere om forskjellige typer lek. Er det gammel lærdom som bør forkastes? For eksempel begreper som konstruksjonslek, rollelek etc. Var dette en konstruksjon av voksne for å undervurdere barn eller var det bare ”blitt sånn”?

Det ble mange spørsmål og noen svar som vi var fornøyd med, for eksempel en påstand formet som et spørsmål: ”Det er bare lek når hvert enkelt barn er fornøyd og glad med ekte inspirasjon og motivasjon?” Det ble stilt opp en problemstilling i forhold til de aller minste bar-

na. Det er vanskelig å se hva som foregår hos dem. Hva skal vi i så fall se etter? Når små barn vil at du skal se på, er det lek da? Disse problemstillingene fikk vi gått lite inn på i prosjektet.

Det er fornøydlig å ha observasjoner som ingen andre har vært i nærheten av å observere. Det er litt merkelig at folk som skriver om lek og har teorier omkring fenomenet ikke har observert at folk er hver for seg i leken. Det som er felles er aksepten! En assistent observerte A og J.H. Barna er rundt 4 år.

De krabber rundt et bord.

J.H. sier: "Fikk ikke lov av far."

A: "Katten kommer inn, du lå og sov."

J.H.: "Du så en liten unge komme ut."

A: "Det var et egg, du hadde ikke noe mamma"

J.H.: "Mjau – mjau – mjau"

De løper ut i det andre rommet der Runar og fysioterapeuten er. Begge kaster seg over putene og

A sier: "Voff – voff."

J.H.: "Da gikk du til kjæresten din og nussa. Jeg er ikke kjæresten din."

A: "Voff – voff."

J.H. sparker etter A. og sier: "Jeg var svart"

A: "Da må du være gutt."

J.H.: "Nei, jeg er hvit med sløyfe." Hun legger seg ned på putene: "Jeg var Selig og ikke Bobo. Jeg er en voksen katt."

De kryper rundt bordet.

A: "Voff – Voff."

J.H.: "Mjau – Mjau."

A gjemmer seg under teppet og J.H. ligger under teppet og sier: "Jeg er redd."

A kryper under J.H. og J.H. sier: "Da blir jeg lei meg" og kryper ut av teppet igjen.

Så starter J.H. å krype rundt bordet med A etter seg. J.H. reiser seg og finner en kikkert. A ligger under teppet. J.H. legger seg oppå.

A: "Nei – nei."

Både A og J.H. setter seg i garderoben. A vil ikke være katt mer og J.H. sier: "Da perler jeg."

Problemet med leken for det enkelte voksne mennesket er forståelsen av barnets verden. Du må kanskje ikke absolutt forstå den, men du må akseptere det du ser og hører. Der hvor barn kan leke finnes en fantastisk aksept for en annens verden. En virkelighet som bare tilhører en og som du sjøl ikke kan forstå, men som du kan få et innblikk i. Her er en annen i samme gata: I.-M. og A i dokkekroken.

A: "Du sier det er morningen."

I.-M.: "Nå er det morningen, beiby."

A: "Du skal i barnehagen."

I.-M.: "Nå skal du i barnehagen, beiby."

A: "Her er postkassa." (Hun peker på ovnen)

I.-M.: "Beiby, vil du i barnehagen? Skal du ha med vogna?"

A: "Ja, den står på rommet. Skal du ha med dokka i barnehagen?" (Hun gir dokka til I.-M.)

I.-M. legger dokka på bordet, finner fram noen klær fra skuffen og sier: "skal mamma kle på deg?"

A: "Er du mamma?"

I.-M.: "Ja."

A: "I dag skal pappa hente meg."

I.-M.: "Nei, det er mormor."

A: "Jo, pappa skal hente meg!"

I.-M.: "Nei, pappa er på jobb."

A: "Ja, men pappa skal hente meg på lat, men det er mormor som henter meg i dag. Jeg skal se om det er post." (går til ovnen og henter noe garn, gir det til I.-M. og sier det er post)

I.-M.: "Nå er det natta, beiby."

(A. legger seg i senga)

A: "Nå er jeg blitt stor."

I.-M.: "Å, så stor du er blitt." (Hun bretter teppet over A)

I.-M.: "Nå vil jeg være beiby."

A: "Ja, du må legge deg." (hun slokker lyset, setter seg ned, går og slår på lyset igjen) og sier: "Nå er det morningen. Kom bebi, skal mamma skifte bleie på deg. Legg deg på ryggen."

(I.-M. legger seg på ryggen. A. tar bena til I.-M. opp og gjør som hun skifter. Tar på I.-M. lue og jakke. I.-M. går ut av rommet)

A: "Nei – nei – nei. Det er her barnehagen er." (Hun tar av I.-M. jakke og lue og henger det på knaggen)

I.-M.: "Nå går jeg på bordet."

A: "Ta på deg krona bebi (hun gir lua til I.-M.) Du er 4 år. Har du med deg kake bebi? Sett deg her på bebistolen." (I.-M. setter seg og A gir henne kake) "Liker du ikke seigmann, da kan du gi det til J. H." (Later som hun gir)

A: "Nå må du gå hjem. Nå vil jeg være bebi." (hun klatrer opp på kommoden)

I.-M.: "Skal vi synge gratulerer baby. Du er 5 år."

A: "Nei jeg er 6."

I.-M.: "Nei du er 5."

A: "Nei! Jeg er 6. Jeg må på do å bæsje."

I.-M.: "Skal mamma tørke deg?"

Mange ville påstå at dette er en lek. Vi forsøkte å si noe om hva vi oppfattet var lek og hva som måtte dekkes av andre begreper. Det er mye kommunikasjon mellom de barna som deltar, samtidig som det er en av dem som forsøker å instruere den andre. En av forskjellene på uttale er at den ene sier «bebi» og den andre sier «beiby». Den ene trekker inn andre som betyr noe for henne. Men hva av dette er kommunikasjon, samtale, kommando, teater, regi, tekstskaping, utveksling av ideer, erting, temaer eller utveksling av synet på virkeligheten?

Etter prosjektet

Da prosjektet ble avsluttet mente vi at det var viktig å vite hva som var lek og hva vi kunne bruke andre begreper på. Finns det andre begrep som dekker de forskjellige hendelsene helt, så syntes vi at det var disse begrepene som burde brukes. Å kalle alt det de gjør for lek vil gjøre at jeg går glipp av alt det andre som foregår mellom mennesker. Å informere foreldre eller kollegaer på denne måten: "De lekte så fint" ville ikke si noe om barnas relasjoner til hverandre annet enn at de trivdes sammen akkurat da. Hva de gjorde, som de trives med, sier vi ikke noe om. Det vil ikke lære oss noe som helst om vi brukte lek som betegnelse på alt det barn gjorde. Og vi mente at vi sviktet vår informasjonsplikt til foreldre og våre omgivelser.

I oktober 1990 oppsummerte Jannecke Rasmussen noe av det hun hadde sett og forstått ut i fra sin deltakelse i prosjektet:

1. Lek kan ikke forvises til en bestemt tid på dagen.
2. Barn har behov for å leke i tide og utide.
3. I lek kan man si det motsatte av hva man mener, og være en annen enn den man er.
4. Lek er en god ramme for læring.
5. Lek kan ikke planlegges på forhånd.
6. Hvis vi vil ta hvert enkelt barn alvorlig må vi tåle rot i våre egne regler og rutiner.

Mao: Vi kan ikke styre barna. Vi må la dem styre oss

De voksne i barnehagen ble forsiktige med å bruke begrepet lek for å fortelle om barnas virksomheter i barnehagen til foreldre, men å fortelle hva vi hadde opplevd sammen med barna. Vi forteller hva vi har gjort sammen med barna. Det var tydelig at mange som var med i prosjektet fremdeles hadde mye av sin egen teori om hva lekens innhold er. Jeg hadde lært mye om mine synspunkter i løpet av prosessen og ble enda ivrigere på å finne mer ut av leken og begrepets betydning.

3. GRUNNLAGET FOR EGEN UNDRING

På biennalen i Halmstad i 1995, ”Lekande Barn”, var det en diskusjon om lek mellom Birgitta Knutsdotter Olofsson, Matti Bergström og en fra Brio fabrikker i Danmark. Diskusjonen hadde mange perspektiver, men jeg oppfattet ikke at noen kom med innspill om hva lekens innhold var. Men – Matti Bergström sa at når barn leker, så aktiviseres hjernen på en spesiell måte. Det er mest aktivitet i hjernestammen (reptilhjernen) og det virker som om barn har evnen til å sette seg i en tilstand som er før sorteringen av inntrykk. Disse utsagnene støttet opp mine synspunkter på lekens essensielle karakter. Men han sa ingen ting om hva barnet gjorde når han gjorde disse funnene. Han gikk også ut i fra at alle forsto hva han mente med begrepet.

I perioden etter vårt prosjekt i 1991 var det mange tiltak som ble satt i gang fra Barne- og Familiedepartementet. *Kvalitet i barnehagen* ble ledet av Berit Aanderaa og Morten Halvorsen fra Fylkesmannen i Vestfold. Det var et landsomfattende tiltak og handlet mest om endringskompetanse (Aanderaa & Halvorsen, 2001).

Foreldreveiledningsprogrammet var et samarbeid mellom 4 departementer. Det ble ledet teoretisk av Henning Rye og Karsten Hundeide. Begge hadde skrevet mye om tidlig intervensjon i familier som var sosialt ustabile og hvor det var vanskelig å være barn. I 1995 kom de med et program for foreldre i 8 punkter. I dette programmet var det ikke nevnt lek som en viktig del av samspillet mellom foreldre og barn. For å få et lite inntrykk av hva programmet var opptatt av kan man lese Karsten Hundeide (1996): ”Ledet Samspill” – Apendix 3: ”Åtte temaer for godt samspill”.

Diskusjonen eller utveksling av synspunkter om leken var heller ikke i fokus da den nye loven og ny rammeplan var ute på høring rundt 2004. Det jeg oppfattet som debatter i denne tiden var mye økonomi, rekruttering av førskolelærere, barnehagen som læringsarena og litt om formålsparagrafen.

I Oslo var det et program for å få alle bydeler til å engasjere seg i veiledning. Alle bydeler skulle ha en ansvarlig for veiledning av veiledere på den enkelte barnehage. Dette ble starten på en utdanningskarriere for meg. Jeg fullførte veiledningsutdanningen og startet på 2. avdeling Spesialpedagogikk året etter. I 2004 begynte jeg på Master i barnehagepedagogikk.

I over 40 år som samarbeidspart med voksne i utdanning, i barnehage, fagforening, skole, høyskole, etterutdanning, videreutdanning, kurs og konferanser, har begrepet lek alltid skapt problemer for meg og mine medarbeidere, foreldre og barn, lærere og studiekamerater. Jeg innser at jeg har vært en del av problemet og jeg håper å bli en del av løsningen.

Grunnlaget for min problematisering av begrepet lek har ofte vært at bruken av begrepet er så privat. Når det blir stående alene. For eksempel: ”De leker så fint”, gjør at jeg må spørre om hva barnet egentlig gjør. Det at begrepet blir brukt med så mange forskjellige, innholdsmessige betydninger gjør problemstillingen til Vygotskij veldig aktuell, han skriver (2001):

”Vi kan spore ideen om identiteten mellom tenking og tale fra de psykologiske lingvistenes spekulasjoner om at tenkning er ”tale minus lyd” til teoriene til de moderne amerikanske psykologene og refleksologene som regner tenking som en refleks som er nedlagt i dens motoriske del. I alle disse teoriene mister spørsmålet om forholdet mellom tenking og tale enhver mening. Hvis de er en og samme ting kan det ikke oppstå noe forhold mellom dem. De som identifiserer tenking med tale, stenger rett og slett døren for problemet.” (Vygotskij, 2001, s. 24)

Jeg lagde meg en tese for mine egne undringer: *Lek er en sjølstendig virksomhet for barn på lik linje med arbeid og læring og står i et forhold til alle andre begreper som brukes på menneskelige aktiviteter, både følelses- og handlingsmessig.*

Mitt utgangspunkt for å systematisere mine data om leken var: ”Er leken en del av det å være menneske som barn?”. Og: ”Er det sånn at barn kan sette seg i en tilstand” som er det som burde vært utgangspunktet for forskning på begrepet?” Jeg mente at mine erfaringer var tuftet på at barnet var fullstendig inne i egen person når det lekte. En av mine første erfaringer var følgende:

Jeg hadde sommertjeneste i en barnehage i Oslo. Ordningen med hovedrengjøring av barnehager gjorde at det var en eller to barnehager i distriktet som hadde åpent i sommerferien. Det var på ettermiddagen og det var få barn igjen. Jeg satt i sandkassa sammen med en 4-åring. Jeg var opptatt av indianere og hadde starta på en landsby med tipier og totempeler, snakka litt høyt for meg sjøl for å tiltrekke oppmerksomhet og det virka fint. Han kom stadig nærmere, begynte å spørre og jeg var glad for å dele min kunnskap med noen.

Etter en stund ble barnet plutselig stille og jeg forsto ikke barnets handlinger, men jeg greide å være stille. Det gikk ca. 2 minutter. Barnet løftet hode og spurte:

”Når blir du henta a?”

Jeg svarte som sant var at jeg gikk hjem aleine. Han var meget fornøyd med svaret og vår indianerlandsby våknet igjen til liv og røre.

Det plutselige skifte i handling har fasinert meg lenge. Jeg ser det samme hver dag i barnehagen. Fra målrettet handling til noe som i hvert fall ikke er målrettet, men det tar mange former. Det karakteristiske ved handlingen er, det jeg opplever som, brudd i logisk rekkefølge, det gjelder enten det er språk eller fysisk utfoldelse. Det ser underlig ut med voksne øyne. Jeg kaller det lek, men jeg må konkretisere det jeg vil fortelle til andre. Jeg kan ikke si; hun leker og forvente å bli forstått.

Det kan på nåværende tidspunkt være på sin plass å spørre kollegaer, foreldre, politikere, filosofer og andre om hva barn gjør når de leker. Alle de jeg opplever som kommuniserer med begrepet lek har et problem med at de tror de blir forstått uten noen dypere forklaring. De opplever ikke at begrepet er privat.

Er det sånn at lek kan romme alle andre begreper som har med menneskets virksomheter å gjøre? Det vil i så fall bety at alt barn gjør, er lek. Kanskje ikke for den enkelte som uttaler begrepet, men i sum. For meg betyr det at barns uttrykk blir nedvurdert og undertrykt.

Ved å skape et begrep som voksne kan bruke forholdsvis entydig vil andre begreper bli brukt som en opplysning til barnet om den voksnes mening om hva barnet virkelig gjorde. Et eksempel kan være å si at barnet forsøker å lage mening og uttrykk i stedet for ”det leker med ord”. Rollelek er ofte sånn at barnet er en skuespiller og faktisk tekstforfatter eller regissør, mens vi bruker begrepet lek på situasjonen.

4. METODER FOR EGEN FORSKNING

Utgangspunktet for denne oppgaven er om begrepet lek kan brukes av det pedagogiske personalet i forhold til alle krav de står overfor når det gjelder å formidle barnets utvikling og interesser til foreldre.

Det pedagogiske personalet har et stort ansvar som kulturformidlere. Mange vil hevde at leken er kulturrelatert, men Rammeplanen 2006 går ikke inn på problemstillingen. Den sier:

”Kultur forstås her som kunst og estetikk, felles adferdsmønster kunnskaper, verdier, holdninger, erfaringer og uttrykksmåte. Kultur handler om arv og tradisjoner, om å skape og om å levendegjøre, fornye og aktualisere. Kultur utvikles i spenningen mellom tradisjon og fornyelse. Både lokale og nasjonale kulturverdier, slik disse gjenspeiles i barns oppvekstmiljø, må være representert i barnehagens virksomhet.” (s. 30)

Det har også ansvar for kommunikasjonen mellom mennesker som ferdes i den enkelte barnehage. Rammeplanen 2006 sier:

”Barnehagelivet består av komplekse samspill mellom mennesker. Omsorg handler om en gjensidighet i spillet. Barn skal møtes på en omsorgsfull måte. Dette krever et ansvarsbevisst personale som er nærværende og engasjert i det enkelte barns trivsel og utvikling.” (s. 29)

Det at foreldre og barn trives på en barnehage har mye med at den enkelte kjenner seg sett, hørt og forstått. Det pedagogiske personalet skal helst løse det problemet som Marianne Lindelöf Kitching og Ingela Magnusson åpner boka si ”Bedre foreldresamtaler” (1994) med en ukjent forfatter som har sagt det sånn:

Jeg vet at du trodde
at du forsto
hva du synes jeg sa,
men jeg er ikke sikker på
om du oppfattet
at hva du hørte
ikke var det jeg mente

Jeg skal reflektere over hvordan mine, og andres, observasjoner og praksis kan si noe om begrepet lek har fremmet eller hindret kommunikasjonen mellom personalet og barna, mellom personalet og foreldre og barna i mellom.

Jeg vil referere til mange metoder jeg har brukt for å undersøke hva begrepet lek inneholder for den enkelte barnehagearbeider. Betydningen av det å ha et innhold i begreper som brukes til daglig i barnehagen er en viktig forutsetning for bli forstått i sin formidling av barnets bevegelser i løpet av dagen.

Jeg er ikke redd for at det benyttes faglige begreper i samtaler innad i personalet, med foreldre eller barn, bare de er brukt på den måten jeg vet at de forstås. De begrepene som er ukjente for dem jeg snakker med, må få definert et innhold. Jeg oppfatter lek som et faguttrykk som må forklares av hver enkelt som uttrykker det. Spørsmålet er vel egentlig om fagmiljøet vil ha det som et faguttrykk med et innhold som betyr noe spesifikt? Det er i så fall en lang vei å gå etter min mening.

Starten på det forskningsarbeidet jeg nå har gjort begynte med et forsøk på å systematisere de kunnskapene jeg hadde tilegnet meg i løpet av 40 år i yrket som førskolelærer. Det jeg gjorde var for det første, å samle mine inntrykk av begrepet lek ut i fra utdanning, litteratur og personlige opplevelser. De første forsøkene på å systematisere observasjoner og det jeg hadde av kunnskaper omkring leken startet i 1979. Jeg fikk arbeidskamerater som fattet interesse for mine synspunkter, men det tok ca. 10 år før det ble et skikkelig prosjekt ut av det.

Jeg har brukt egne og andres observasjoner i forbindelse med prosjektet i denne oppgaven, men også observasjoner av mange andre barnehagearbeidere som jeg har fått tilgang til både før og etter prosjektet.

En metode jeg har brukt er den som Steinar Kvale (2002) kaller det kvalitative forskningsintervju. I boka skriver han følgende:

”Forskningsintervjuer er basert på den hverdagslige samtale eller konversasjon, men er en faglig konversasjon. En bestemt form for forskningsintervju – det halvstrukturerte livsverden-intervjuet – vil bli vurdert i denne boken. Det blir definert som et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomener.” (Kvale, 2002, s. 21)

Grunnlaget for denne metoden var et forsøk på å gripe tak i voksnes opplevelser av spedbarnet. Et område jeg hadde lite kjennskap til og som jeg mente hadde stor relevans for helheten

i min forskning. Samtalene var flere enn de jeg bruker, men to av mødrene forsto noe av det jeg var ute etter så derfor er disse de mest adekvate for meg. Svarene kom spontant og personlig. Dette var to mødre som hadde født for 3 og 6 måneder siden. Det er to intervjuer hvor samtalen dreide seg om temaet: ”Har du opplevd noe du ikke forsto hos ditt barn som nyfødt?”

En metode som kan tolkes i samme retning er mine samtaler med andre barnehageansatte, altså folk som jeg ikke har arbeidet sammen med. De stilles spørsmålene enkeltvis samtidig som jeg har hatt en kollektiv innretning i mine samtaler omkring begrepet lek. Problemstillingen fra min side var:

”Når du er sammen med barn og en annen voksen kommer inn i rommet og du sier:
”Hysj, de leker så bra.” Hva ser, hører og fornemmer du da?”

Jeg har også gjort det samme på personalmøter og planleggingsdager i egen og andre barnehager. Jeg har også brukt mange studenter som har vært innom barnehagen. Spørsmål: ”Hva oppfatter du når jeg uttaler ordet lek?”

Jeg bruker en del forskere og forfattere som bruker andre teoretikere som skriver om begrepet. Jeg går altså ut i fra at de som skriver har sin forståelse av teoretikerne de bruker i forskjellige sammenhenger. Jeg har meninger om dem, men kan ikke garantere at jeg yter teoretikerne full rettferdighet i deres meninger. Jeg tar utgangspunkt i de som tolker.

Jeg har funnet fram til forklaringer på lek av det jeg oppfatter som teorier, sett gjennom andre teoretikers øyne. Dette gjelder f. eks. Jannecke Rasmussens bruk av Bateson, Eli Åms bruk av Leontjev og mange andre. Jeg har brukt Kent Hægglunds bok ”Lek-teorier” (1989) og Ole Fredrik Lillemyrs ”Leik på alvor” (1990) som historiske referanser.

Jeg har samlet på betydningen av begrepet lek i forskjellige sammenhenger. Bruken i hverdagen av mange ulike mennesker. Det kan være ”mannen, kvinnen på gata”, filosofer, sosiologer, psykologer, leger, førskolelærere, assistenter, foreldre og foreldre som også innehar disse yrkene som er nevnt spesielt. Jeg har prøvd å se på hva folk bruker som begrunnelse for å bruke begrepet og hva det står i forhold til.

Det har vært ulike tolkinger av teoretikere i forhold til begrepet og det *kan* virke forvirrende å bruke et begrep som er så hverdagslig i et vitenskaplig perspektiv. Det kan kanskje sammen-

lignes med det Nora Lindén (1992) skriver i boka si ”Stillaser om barns læring” om Vygotskijs bruk av begrepet ‘virksomhet’. Hun skriver:

”I arbeidene sine bruker Vygotsky stadig ordet virksomhet. Ordet brukes tilsynelatende uskyldig. Ved ettersyn vil en se at han bruker det i strengt teoretisk betydning.” (Lindén, 1992, s. 13)

Og videre hevder hun:

”Wertsch (1981) peker på at det er lett å undervurdere Vygotsky bruk av ”virksomhet” når han skriver idet han tilsynelatende bruker ordet på en dagligdags måte.” (side 13).

Når det gjelder leken er altså bildet mangetydig. For det første helt eksistensielt for å bli et menneske (Rammeplanen: eksistensiell væremåte). For det andre bare fjas og fant (de bare leker). For det tredje både fjas og fant og en mulighet for å oppnå mål (læring). For det fjerde har den ikke mål i seg selv (jeg leker fordi jeg leker). Og i tillegg kommer synspunkter som; det er grunnlaget for all kreativitet og det helhetlige mennesket (Schiller) eller at det ikke har noen betydning for menneske i det hele tatt (innlæringspedagogikk). Jeg har også brukt noter fra diskusjoner jeg har hatt på møter med foreldre i egen og andre barnehager.

5. AVGRENSNINGER

Det er viktig for meg at leserne vet at det er begrepet lek innenfor det norske/nordiske språk og at det gjelder barns lek som jeg konsentrerer meg om. Andre får ta seg av for eksempel om det er en motsetning i det engelske språket mellom play og game og andre språk med lignende problemer.

Jeg mener at de fleste forskere og andre som har skrevet om begrepet lek, har skapt en forvirring omkring innholdet og jeg legger stein til byrden. Som et paradoks, oppfatter jeg, at det er lite forskning på hva begrepet egentlige inneholder som et vitenskapelig begrep. Som leserne vil legge merke til er begrepet, hos det mangfoldet av skribenter og forskere jeg har lest, ikke brukt vitenskapelig, men samtidig som et faguttrykk. Jeg kan ikke huske at noen har vært uenig med noen i innholdet av begrepet. Det virker som alle vil utvide begrepets innhold.

Jeg har kanskje sett og opplevd noe som gjør at jeg setter et spørsmålstegn ved begrepet lek brukt i den forvirrende og tradisjonelle måten. For å vise fram bruken av lek har jeg brukt mange, men det finnes mange flere. I boka ”Pedagogisk bruk av lek” (2006) Liv Vedeler følgende:

”I Pedagogisk-psykologisk ordbok (Kunnskapsforlaget) står det:

’Lek’ er aktivitet som er tilfredsstillende i seg selv, aktivitet for aktivitetens skyld. Leiken har tallrike funksjoner i barnets liv.

Går man til Webster’s (1994) presenteres 74 ulike definisjoner av ordet lek.” (side 13)

I boka har hun listet opp hva lek er og som er mest relevant for det hun er ute etter. Jeg vil langt fra bruke alle disse som har definert hva lek er, men noen av dem for å vise hva som finnes av muligheter innenfor begrepet lek.

Er det mulig å få ett felles utgangspunkt og et allment akseptert innhold i begrepet lek? Jeg forsøker å finne enigheter hos forskere og skribenter. Men er usikker på om jeg yter dem en riktig tolking. Det hadde selvfølgelig vært ønskelig med en offentlig debatt.

Når det gjelder kollegaers observasjoner og uttalelser har jeg her valgt ut observasjoner og samtaler som passer inn i min teori omkring lek, andre har jeg valgt bort. Tolkningen er altså ikke noen objektiv størrelse hos meg heller. Jeg er subjektiv. Jeg har forsøkt å være så objektiv som mulig ved også å bruke andre observatører enn meg sjøl, uten at de jeg har brukt, er

enige i mine analyser. Egen teori har en begrensende virkning på egen tankegang. Jeg har forsøkt å være kritisk, men mindre på egne funn enn på andres.

Det jeg har gjort er ingen eksakt vitenskap. Jeg har prøvd å få med de eksemplene fra mine erfaringer som jeg mener har størst relevans til bruken av begrepet lek.

Jeg skal ta for meg Barnehagelovens § 2 som en slags målestokk for om personalet lykkes i sitt arbeid:

”Barnehagen skal bistå hjemmene i deres omsorgs- og oppdrageroppgaver, og på denne måten skape et godt grunnlag for barnas utvikling, livslang læring og aktive deltakelse i et demokratisk samfunn.”

Her vil jeg gå ut i fra hva Rammeplanen sier om demokratiet samtidig som jeg problematiserer begrepet med forskjellene det pedagogiske personalet opplever i den sammenhengen de er i til daglig. I Rammeplanen 2006 finnes det retningslinjer under punkt 1.6:

”Det er foreldrene som har ansvaret for barnets oppdragelse. Dette er nedfelt i barnekonvensjonen og i barneloven 8. april 1981 nr. 7.

Barnehagen representerer et kompletterende miljø i forhold til hjemmet. Barnehagen må vise respekt for ulike familieformer.”

Og videre på side 14-15:

”Personalet må arbeide for å finne balansen mellom respekt for foreldrenes prioriteringer og å ivareta barnas rettigheter og grunnleggende fellesverdier som barnehagen er forpliktet på.”

Jeg vil også bruke Barnehagelovens § 3, om barns rett til medvirkning:

”Barn i barnehagen har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet. Barn skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.”

Jeg ser disse to paragrafene i sammenheng fordi det pedagogiske personalet må få barnets medvirkning til å fungere for at det skal være en hjelp og støtte til foreldre i ”Sin oppdragelse for barnets utvikling, livslang læring og aktiv deltakelse i et demokratisk samfunn”. Det er

viktig at barn merker at de betyr noe i et ”demokratisk samfunn” og at deres opplevelser av demokratiet gjør at det er et politisk system som de vil at egne barn også skal få oppleve.

Jeg har gjort noen forsøk på å spørre barn i barnehagen om sine opplevelser etter at jeg har tolket deres virksomhet for lek, men det har vært umulig for meg å tolke svarene deres som svar på mine spørsmål. Barn samarbeider med voksne. Når noen spør annerledes enn det de er vant til, krever det mye tid før de vil samarbeide med den som spør annerledes. Lek er et begrep som alle barn kan slippe unna med når de ikke vil fortelle noe eller ikke forstår hvorfor spørsmålet blir stilt.

Jeg mener det er oss voksne som må tolke barnets uttrykk ved å sette ord på handlingen barnet gjør fra begynnelsen av. Vi gjør det nå, men kanskje vi bruker begrepet lek på feil sted?

Jeg vet at psykiatrien bruker begrepet ”leketerapi”, men kommer lite inn på dette feltet utenom at konklusjonen i min definisjon av begrepet vil kunne tolkes som at lek i denne forbindelsen er virkeligheten for de barna det gjelder. Det er virkelige følelser dette dreier seg om i denne formen for behandling.

6. UNDERSØKELSER

Jeg forsøker her å fange opp signaler om barns virksomheter fra mange innfallsvinkler. Hva er det vi skal se etter når det gjelder utviklingen av leken hos mennesket? Eli Åm (1989) skriver:

”Ifølge Buytendijk må mennesket forstås som en unik organisme. Både kroppslige og mentale prosesser må ses i lys av menneskets særegne plass blant de levende vesener. Mennesket skiller seg fra dyrene ved sin evne til å skape symboler, og sin evne til å abstrahere, men disse evnene springer til sjuende og sist ut av biologiske forhold. Jeg skal imidlertid ikke ta stilling til hans forsøk på å løse dualismeproblemet i sin alminnelighet, men begrense meg til hans analyse av lekens vesen.” (Side 23)

Eli Åm fortsetter:

”Fordi Buytendijk legger så stor vekt på å forstå lekens spontane karakter, blir hans teori anvendelig når vi vil forstå barns sosiale fantasilek.”

Etter det jeg kan forstå må likheten mellom dyr og mennesker bero på at de er forskjellige dyr og derfor må gjøre det de må for å opprettholde din egenart. Og det virker på meg som Buytendijk mener at leken er medfødt. Det betyr at den må ha sine uttrykk fra fødselen av. Dette var verdt å studere.

Sjøøl hadde jeg lite erfaring med barn under 6 mnd., og er helt avhengig av andres erfaringer og studier på dette området. Det har stor betydning om vi mener at barnet er et menneske fra fødselen av eller om barnet er på vei til å bli ett. Det første kalles samarbeid. Det siste kalles oppdragelse. Språket vi bruker overfor barn blir det språket barnet vil bruke etter egen forståelse av våre handlinger sammen med språk. Barnet tror på voksne og samarbeider ut i fra det. Sjøøl har jeg hatt nytte av Anne Carling (1989). Hun skriver:

”I en amerikansk undersøkelse av Brenda Eheart, der hun sammenlignet samspillet mellom mødre og normale barn med samspillet mellom mødre og funksjonshemmede barn, fant hun at mødre til funksjonshemmede barn var mer dominerende i samspillet enn mødre til de normale barna. De tok oftere initiativ, svarte sjeldnere på barnets initiativ og var mer dirigerende i samspillsituasjonen.” (side 31)

Og videre:

”Blant annet på bakgrunn av dette vil jeg foretrekke å utvide Lene Liers kontaktsyklus med et punkt nummer to, og den får da følgende fire faser:

En mottagende fase. Barnet mottar inntrykk fra den voksne.

En bearbeidende fase. Barnet bearbeider de inntrykk det har fått, mens den voksne venter.

En uttrykkelige fase. Barnet kommer med utspill mens den voksne er oppmerksom og mottar.

En pausefase. Barnet viser ved for eksempel å lukke øynene, snu seg bort eller gjespe at det har behov for pause.”

Denne syklusen er skapt med tanke på funksjonshemmede barn, men jeg mener at dette er en måte å møte alle mennesker, særlig i begynnelsen når man er uvant med hverandre. Å følge denne syklusen vil skape muligheter for at voksne kan ta hensyn til en del fenomener de ellers ikke ville forstått, men som de kanskje kan få en eller annen forklaring på over lang sikt.

Noen av disse pausene er kanskje lek. Jeg mener leken er sårbar og sjøl om det er en iboende egenskap så tåler den ikke veldig lange fravær hos det enkelte menneske før det blir andre mekanismer som overtar. Leken er med på å skape menneskets identitet, men det er også fravær av lek.

6.1. HVORDAN OPPLEVER VOKSNE NYFØDTE BARNES LEK?

Jeg har lite erfaring med de aller minste barna og var derfor avhengig av opplevelser som foreldre hadde. Grunnlaget mitt for ikke å spørre om leken, var at jeg ikke ville legge begrepet lek som en forutsetning for svaret som ble gitt. Jeg brukte det Steinar Kvale (2002) kaller det kvalitative forskningsintervju.

I samtaler med 2 mødre som nettopp har født sier begge, på spørsmålet om ”Har du opplevd noe du ikke forsto hos ditt barn som nyfødt”?

Begge måtte tenke seg litt om. De hadde begge tenkt en del på hvordan de opplevde det å kjenne barnets uttrykk på forskjellige områder. Den ene svarte følgende:

”Det tar tid for å bli kjent med barnet. Det er jo tross alt et nytt menneske jeg møter. Jeg tror jeg etter hvert vet når barnet vil ha de spesielle behovene sine dekket så som tørst,

kos, sult, temperatur og lignende. Men noen ganger stemmer det ikke. Jeg prøver å høre på gråten. Den er litt forskjellig fra behov til behov, mener jeg. For eksempel om barnet trenger varme eller mat. Det kan være noe jeg bare innbiller meg, men noen ganger er barnet borte fra meg. Det gråter, men på en helt annerledes måte. Når jeg hører den gråten, forsøker jeg å la det være i fred og det slutter etter en liten stund. Andre ganger er det bare borte og vil ikke ha min oppmerksomhet. Dette varer ikke lenge. Og nå har jeg vendt meg litt til det, men jeg var litt engstelig i begynnelsen.”

Den andre hadde noenlunde det samme svaret. Er dette lek? Kanskje leken starter med ”å leke med behov”. Dette hadde kanskje vært noe for spedbarnsforskere? Eller kanskje biologer? Daniel Stern (2003) sier i forordet til 1985-utgaven følgende:

”Denne boken er et forsøk på å skape en dialog mellom spedbarnet slik det fremtrer under en eksperimentell synsvinkel og klinisk rekonstruksjon, med det formål å løse motsetningen mellom teori og virkelighet.” (side 28)

Han mener at det finnes flere teorier om spedbarns uttrykk og at kanskje han har funnet noen måter å forstå dem på. Stern mener antakelig at det vi ikke forstår av barns uttrykk, det gjetter vi på hva kan være. Det er vel sjelden at voksne skriver ned reaksjoner det får fra barn på sine tolkninger. Dette hadde vært et empirisk materiale som forskere kunne ha brukt eller? I boka ”Et spedbarns dagbok” Kapittel 5 ”En ansiktsduett: ”, har Daniel Stern (1992) et eksempel mellom mor og Jon som begynner sånn:

”Jon sitter på morens fang med ansiktet mot henne.”

Han beskriver hvordan blikkene veksler og tolker tankene til mor og barn så skriver han videre:

”Så innleder Jons mor en slags lek. Hun vider ut ansiktet i et overdrevent overrasket uttrykk, lener seg fremover og setter nesen mot hans mens hun hele tiden smiler og gurgler. Jon eksploderer av fryd, men lukker øynene når nesene deres møtes. Så svinger hun tilbake, venter litt for å øke spenningen, og feier forover igjen for å presse nese. Hennes ansikt og stemme uttrykker enda mer fryd og ‘late som’ trussel. Så gjentar mor handlingene som skal ende nese mot nese Denne gangen er Jon både mer anspent og opphisset. Smilet hans stivner. Ansiktsuttrykket skifter fram og tilbake mellom fryd og frykt. Det later ikke til at Jons mor har lagt merke til forandringen hos ham. Etter nok en spent pause begynner hun på en ny omgang med nese-mot-nese, med enda mer overstadig

fryd, og utstøter et høyt ‘HuuuuUh’. Jons ansikt strammer seg. Han lukker øynene og vender hode mot siden. Moren skjønner at hun har gått for langt og slutter med sin del av samspillet. En liten stund gjør hun ingenting. Så hvisker hun til ham og smiler varmt. Han er med igjen.” (side 62)

Daniel Stern kaller dette for en slags lek og det er den voksne, som vet hva den ønsker å oppnå, som starter. Kanskje Stern mener at lek må læres. Hvorfor snur barnets seg bort? Er det for å samle seg og reflektere over hendelsen eller er det virkelig redsel?

Det er underlig at på ett eller annet tidspunkt i et menneskets liv slutter vi å tolke. Vi voksne blir irriterte på gjentakelser eller at ikke barnet forstår at vi ikke vil mer av det vi holder på med sammen med barn. På et meget tidlig tidspunkt mener vi voksne at det mennesket vi har framfor oss burde forstå bedre. Vi voksne blir stae og er opphavet til konflikt. Hvorfor blir vi ikke bedre kjent etter en begynnelse som er så lovende? Finnes det et tidspunkt hvor barnet merker at det voksne forstår, er hva det sjøl kan ha følelser for, og at barnets følelser er underordnet? Er det da barnet blir et objekt og veit det samtidig som det skal beholde egen person. Er det lekens ”skyld” at barnet samarbeider med voksne?

Har leken en betydning i forhold til det Jesper Juul (1996) sier:

”Barn er født sosiale og for å videreutvikle disse kvaliteter, trenger de bare voksne som handler sosialt og menneskelig. Enhver form for metoder ikke bare overflødig, den er også negativ, fordi den gjør barnet til et objekt for sine nærmeste.” (side 22)

Er det når vi fra fødselen av ikke blir forstått på egne uttrykk, over lengre tid, at vi ikke kan aksepterer et annet menneskes tanker og følelser? Liv Duesund (1999) skriver:

”Vår selvforståelse er alltid knyttet til hvordan vi blir oppfattet av andre. Den sosiale konteksten er alltid til stede, både i konkret forstand og i vår forestilling om hvordan vi tror andre oppfatter oss. Begge dimensjoner er inkarnert i oss.”

Er det oss voksne som gjør barnets refleksjon over eget liv så vanskelig fra fødselen av? Kanskje er det sant det Peter Høeg (1995) skriver i sin roman:

”Det er en utbredt oppfatning at barn er åpenlyse, at sannheten om deres innerste vesen liksom siver ut av dem. Det er feil. Ingen er mer fordekte enn barn, og ingen har mer bruk for å være det. Som svar på en verden som hele tiden kommer med bokseåpneren

for å åpne dem og se hva de har innvendig, for å se om det burde erstattes med en mer gangbar hermetikk.” (side 49)

6.2. HVORDAN SER ”GAMLE BARN” OG VOKSNE PÅ EGEN LEK?

På barnehagen får vi ofte besøk av ”gamle barn”. Med gamle barn mener jeg folk som har gått i barnehagen og blitt 12 – 17 år eller eldre. Det gjelder også barn som er blitt foreldre.

De fleste av dem mener i begynnelsen at de har vært rampete og at voksne har hatt ei stri tørn med å få dem til og oppføre seg som folk. Jeg har en del observasjoner av de fleste barna som jeg eller mine medarbeidere har tatt. Når jeg leser opp observasjoner for de ”gamle barna” sier alle: ”Var jeg sånn?” ”Gjorde jeg det?” De forbinder ingenting med det de er nå i forhold til oppførselen sin i observasjonene. Og de ser at de har vært fantastiske barn i barnehagesammenheng.

Voksne kan få vite noe om barnet ved å være interessert i dem, men svaret på hva lek er må voksne ta ansvar for å finne fram til. Det er vi som tolker og setter ord på barns uttrykk. Det kan virke som om det å mangle basale behov, som sult og tørst, for varm eller for kald, kan være lettere å tolke og sette ord på, enn leken. Kanskje leken ikke tilhører de basale behov? Svaret jeg får er ikke tilfredsstillende for meg når det gjelder leken. Det kan være at begrepet er så utvannet og samarbeidet så stort at jeg får det jeg spør om?

De fleste voksne jeg har snakket med om fenomenet husker følelsen av spenning og kontroll, stemninger og litt omkring der det skjedde, men det er sjelden noen går tilbake til under 8 år eller der omkring. Hva er grunnen til det? Et eksempel: Ei kvinne forteller at hun og ei annen jente hadde vært aleine hjemme. De fant seg forskjellige steder hvor de bodde i huset og bestemte seg for at de skulle gå på besøk til hverandre. Det gikk fint en stund, men plutselig oppdaget de nesten samtidig at når de begge gikk fra et sted der den ene bodde og de kom hjem til den andre, så var det ingen der og tok imot dem. Den kvinnen jeg snakket med husker den enorme følelsen av ensomhet. Hun tror den andre kjente noe av det samme, men fikk aldri spurt om det var sånn. Hun mente de kunne være en 5 - 6 år.

Det er mange som har skrevet om sin eller andres barndommen. De har gjort et forsøk på å fange noen inntrykk av hvordan barndommen så ut for dem fra den plassen de nå står i livet. Av skjønnlitterære folk er vel de vi kjenner best Astri Lindgren med alle sine barnekarakterer,

Anne-Cath. Vestly har Lillebror med flere, Alf Prøysen og alle hans små stubber om hvor rare unger er, Sigurd Hoel i ”Veien til verdens ende, Johan Borgens ”Fra en født forbryters dagbok” og Torborg Nedreaas skriver ”Musikk fra en blå brønn”. O.s.v.

For meg ser det ut til at det forskere på barndom og diktere har til felles er at de mener leken er viktig for menneskets utvikling. En, som jeg mener, har forøkt å fange noe av det som har med den såkalte ”regeltek” å gjøre er Margaret Skjelbred (2007). Hun forteller om et barn som aldri har hatt kontakt med andre barn. Hun blir kjent med to søsken som kan en ballregle og som barnet har store vansker med å mestre. Hun øver og øver og blir til slutt ganske god:

”Mange år seinere skal jeg stå og lære bort disse kunstene til tre små, brunhårete småjenter. Like vakre som kongsdøtrene i berget det blå – i det minste for oss, morfar – og like utålmodige etter å lære sin mors gamle barnelek som prinsessen må ha vært i sin venting på den utfriende soldaten”. (side 159)

De som driver med øvelser som har med mestring å gjøre, driver med noe som tilhører idretten eller sportens verden. Det er vanskelig å holde seg oppdatert på barndom og lek i dagens prosa- og poesiverden. Det er blitt skrevet og det skrives mye om barndom. Dette har sjølsagt også noe med historia til mennesket å gjøre. Det er en god del forfattere som søker etter egne opplevelser som barn eller forsøker å sette seg inn i andre barns tanker. Jeg mener at voksne alltid har vært opptatt av barn og barnets egenart og at en av de virksomheter i barnets liv som har forundret de voksne rundt barnet har vært dets evne til ”å være i seg sjøl”. Jeg tror ikke at dette bare er et synspunkt som finns i ”moderne tider”.

6.3. DET PEDAGOGISKE PERSONALET'S UTFORDRINGER:

Jeg mener jeg kjenner behovet til folk ute i barnehagene når det gjelder å bli forstått. En annen utfordring er å forstå den andres budskap. Det gjelder først og fremst barnet og foreldrene. Foreldre er opptatt av å få forståelse av hva vi i personalet bruker av begreper for at barn skal forstå hva voksne egentlig sier. Begrepet lek og forskning på dette området har til nå ikke vært til hjelp for barn eller voksne som omgås barnet, etter min mening. Begrepet lek er blitt så diffust for praksisfeltet at hver enkelt rett og slett bruker sine egne teorier og meninger og håper å bli forstått riktig.

En av mine medarbeidere fortalte en gang om sitt barns opplevelse av møte med barnehagen. Barnet var kanskje 3 år. Barnets reaksjon på møte med barnehagen, hun var bare med mamma på jobb, var: ”Mamma, her får jo ikke barn leke”. Mammaen forsto ikke barnets uttalelse, men det satte mange tanker i bevegelse hos meg.

Problemet barnehagearbeidere har i forhold til begrepet lek er at dette begrepet blandes sammen med, og blir synonymt med en lang rekke forhold barn har med hverandre. I hovedoppgaven til Helen Bergem fra 2005 sier en av informantene på spørsmål om lek:

”Det skjer veldig mye under leken, jeg blir aldri ferdig med å fascineres av det. Jeg tenker ofte på ”leker de nå? Krangler de eller hva?” Det er veldig vanskelig å vite hvor grensene går på hva som er lek eller ikke.” (side 89)

Mange andre av informantene i denne hovedoppgaven uttrykker en mer sikker holdning i forhold til begrepet. Mange har seg sjøl med som en voksen som leker. (se kapittel 4 side 87 – 134 i samme oppgave).

Jeg brukte en litt annen metode i og med at jeg gikk ut i fra at personalet i den barnehagen jeg var hadde en eller annen teori på hva de la av innhold i begrepet lek. I min spørreunde på spørsmålet: ”Hva ser og føler du når du mener, ”de leker så fint”?” Jeg bruker her en samlet framstilling fra de barnehagene jeg har vært i på personalmøter og planleggingsdager. Dette kom fram av det de så og følte på spørsmålet:

”Morsomt – relasjoner – fantasi – på liksom – roller – harmoni – imitering – anerkjennelse – vennskap – følelser - motivasjon – refleksjon – samarbeid – samvær – løser problemer – kopiering – læring – arbeid – personlige uttrykk – bruk av materiell – glede – humor – har det gøy – trygghet – tuller – frihet – opplevelser – aktivitet – vilterhet – kommunikasjon (verbalt og non-verbalt) – smil og latter – kontakt – engasjement – åpenhet – felles fokus – gjentakelser -

Hvis jeg igjen går til Liv Vedeler (2006) og sammenligner med hennes funn blant folk som på en eller annen måte har definert lek, så er ikke forskjellene så veldig store. Hun skriver:

”Går man til Webster`s (1994) presenteres 74 ulike definisjoner av ordet lek. De som passer best i vår sammenheng er følgende:

Lek er

å more seg / glede seg i en aktivitet

å bevege seg med liv og lyst, ubundet og i frihet

aktivitet i forbindelse med noe som er hyggelig
moro og spøk
å gjøre noe sportslig som ikke skal tas på alvor
å more seg selv, bl.a. med ting eller leketøy
å ta del i spill / regelleker (games)
å opptre eller ”late som” i en annen rolle enn man ellers er i.
For øvrig er det en mengde ulik adferd som regnes inn under begrepet.”

I alle barnehagene jeg har vært i har jeg lagt opp til at leken bare var god. Det har alltid reist seg noen røster som ikke har vært enig. Den er ikke bare var god. Disse mente blant annet at det var mye brutalitet og særlig når leken kom inn i spor hvor det ble konkurranse om et eller annet. De trakk fram der hvor de var usikre på om det var vennskap eller makt som gjorde at barn lekte sammen.

Jeg finner noe av det samme i *litteraturen om lek*. Allison James, Chris Jenks og Alan Prout skriver 1999 i ”Den teoretiske barndom” at barn er sosiale aktører som skaper sine omgivelser like mye som de skapes av dem. De kommer med følgende eksempel (de refererer til Thorne med et sitat fra han) og fortsetter:

”Denne utfordring til oppfatningene av barns leg blir ført videre i Connollys fremstilling av rasisme og sexismen blant engelske barn. Han påviser det vedvarende begrepslige skred mellom noe, voksne kanskje ville kalle ”leg”, og de mer betydningsfulde sosiale hverdagsrelasjoner mellom barn, hvor viden om den sosiale verden blir appropriert og utvekslet. De femårige drenge, Connolly arbeidet med, utviste en dominerende maskulinitet gjennom fysiske former for leg fotball og kysselege med pikerne og derefter i den kokurrenseprægede mundhuggeris sprogleg. Som et vidne har vi den femårige Stephen, som hevder at have ethundrede kærester, på trods av kammeratenes skepsis over for, om han nogensinde kunne ”sexe” dem allesammen: ”Jeg legger dem allesammen over på hinanden, og når jeg er ferdig med de ene – legger henne der over, så når jeg er ferdig med en til. Ligger hende der over, så en til. Ligger hende derover, og så der over og der over og der over.” (side 131)

Det er sjelden jeg leser andre fagpersoner på forskjellige områder som ville kalt dette for lek, men for disse må det ha vært et standpunkt og en mening med å gjøre det. Samtidig så vil forskere og teoretikere alltid prege noen med sine synspunkter. Jeg stilte spørsmål til alle per-

sonalgruppene om man da kunne kalle det barn gjorde for lek. Usikkerheten var stor. Til og med de som mente at det var bare godt som kunne være lek, var usikre på dette. Det var viktig for meg at alle beholdt sin teori til de var overbevist om at det andre mente var bedre. De fleste jeg snakket med, så at det å bruke begrepet lek som en opplysning til foreldrene om hvordan deres barn hadde hatt det, ikke var særlig brukbar.

Jeg vet at begrepet lek er et viktig begrep og at det er et begrep som har en spesiell betydning for hver enkelt av oss som har barnehagen som arbeidsplass. Vi har alle vært spedbarn som Daniel Stern sier. Vi husker, eller har noen følelser for, noe av vår barndom. Det er privat. Det er den enkelte voksne som mener noe om sin barndom.

Spørsmålet blir om vi som pedagoger eller andre yrkesgrupper som benytter seg av begrepet lek kan beholde det private minnet når vi arbeider med eller forsker på barns lek i dag?

Hvilke begreper bruker vi på barns handlinger?

Er det lek alt barn gjør?

Eller er det bare meg som oppfatter at det vanligste svaret barn gir voksne når de spør barn om hva de har gjort i løpet av dagen er: "Jeg har lekt".

Hva er grunnen til at barn svarer som de gjør?

En observasjon av lek

Når det gjelder begrepet lek så finnes det ikke et innhold som kan sies å være allment. Dette gjelder også begrepet brukt i barnehagen. For at barn skal bli forstått, er det mulig at voksne må forandre sitt bilde av verden og mennesket. Et eksempel på denne forskjellen ser jeg i en observasjon fra en medarbeider. Alle barna som er med er litt over 2 år:

Svanhild står i kjøkkenkroken. Kassetten med "Karius og Baktus" er på. Har den grønne kasserollen foran seg. Hun står stille og vrir knotten på lokket til kasserollen. Sier noe. Jeg klarer ikke å oppfatte hva hun sier.

Hun henter en kopp og en mugge. Ei annen jente sitter på den andre siden av bordet.

Svanhild: "Skal du få litt kaffe av meg?"

Den andre jenta svarer ikke. Svanhild skjenker kaffe fra kaffekjelen til en kopp, gir den til den andre jenta.

Svanhild: "Ingen no mat. Når jeg gjør sånn, kan ingen få mat."

Hun slår på forskjellige kopper og fat.

En gutt har nettopp kommet og svarer: "Nei". Han står litt og snakker i telefonen og går igjen.

Svanhild har kasserollen foran seg igjen.

Hun snakker lavt som om hun snakker til seg selv: "Fiskerogn oppi her, kan ikke få no fiskerogn, fiskerogn ikkno godt."

Hu fortsetter å mumle noe uten at jeg oppfatter hva det gjelder.

Plutselig har hun et slags bånd i handa og sier: "Nå må jeg binde meg, bla, bla, bla."

Hun ser ned og tar opp et tog og sier: "Hva er dette toget her?"

Hun løper bort til gutten som sa nei og sier: "Se her!" (Toget har han tatt med seg hjemmefra)

Gutten er i den andre enden av avdelingen.

Svanhild finner ei lue på veien tilbake. Tar den på og sier: Da, da, da, da, da."

Tar lua av og sier: "Det er bare meg igjen!"

Noen barn hopper fra en stol og ned på noen madrasser. Svanhild klatrer opp på stolen og hopper ned. Så er det ei annen jente sin tur.

Svanhild: "Åsså meg!"

En gutt som er forbigått sier: "Nå er det min tur!"

Svanhild peker på gutten og sier: "Du kan være etter meg."

Observasjonen slutter her.

Observatøren kommer med tilleggsopplysninger. Tidligere samme dag var det torskerogn til middag. Svanhild synes dette var meget godt og spiste 2 porsjoner. Hun ville gjerne hatt mer. Noen av de andre barna var ikke så begeistret. Dette er en analyse fra observatøren:

"Starten på observasjonen var ikke begynnelsen for barnet. Den er valgt av meg. Jeg ser barnet i kjøkkenkroken og synes det er et godt utgangspunkt for observasjon. Kroppsholdningen og bevegelsene til barnet viser at det er noe på gang. Barnet blir mer og mer konsentrert om det hun vil gjøre. Bevegelsene er ikke etter musikken og det virker som om omgivelsene inspirerer til å gi uttrykk for opplevelser hun har inni seg. Den andre jenta sitter laglig til som objekt for handlingene. Det er ikke kaffe i kjelen. Den er tom. Hun spør og svarer sjøl og lar seg ikke forstyrre av de mange forstyrrende elementer som finns på avdelinga."

Denne observasjonen ble tatt opp på et studiemøte i barnehagen. Mine egne spørsmål til denne observasjonen var følgende: I denne virksomheten som observeres er det mange episoder som er på liksom. Altså en handling som er virkelig, men resultatet er ”på liksom” for eksempel helle fra kanne, men ingenting kommer ut. Det virker på meg som om den du observerte går ut og inn av leken, eller er det flere leker? Er det skuespill eller imitasjon og er disse begrepene synonyme med lek? Hva er det egentlig du har sett? Argumentasjonen som fulgte kan være viktig for mange barnehageansatte:

”Vi må tåle en del av barns behandling av det vi velger av leker. For barnet er det viktig at det er i stand til å gjøre noe med den innebygde opplevelsen av seg sjøl. Jeg ser mange muligheter for at voksne i barnehagen hadde gjort noe annet enn å bare observere barna. Her er det mange muligheter for voksne til å bryte inn i barnas konsentrasjon og aktivitet. En voksen som ville at barnet skulle lære at det heter torskerogn. En voksen som var redd for at knotten på lokket skulle gå i stykker og så videre”.

Det kan være en utfordring for mange når barn behandler lekesaker på en annen måte enn de i personalet hadde tenkt.

Det er viktig for det pedagogiske personalet å bli observert i forhold til barn, Det er forskjell på det å være i ei barnegruppe å kjenne på at du må ta avgjørelser hele tida og det å komme utenifra som observatør. Det kan lett bli hektisk og det er vanskeligere og samtidig få observert situasjoner.

Refleksjon over lek i praksis

Det å snakke om sin egen praksis og få muligheter til å reflektere over den, er den beste måten jeg vet som kan forandre på væremåten til et pedagogisk personal og for å bli mer oppmerksom på hvordan vi voksne virker inn på barns virksomheter. Det er en utfordring for ledelsen å skaffe tid til dette. Jeg mener å se støtte fra Louise Birkeland (2000). Hun skriver:

”For det er et åpenbart sprik mellom alt det flotte som etter hvert finner veien inn i planene og den virkeligheten vi kjenner på kroppen i det daglige arbeidet med barna. Og mye av det vi fornekter som godt i barnehagen, er det vanskelig å formulere skriftlig i planene.” (side 5)

Med bruken av denne formen for relasjon mente hun at vi ville få en ny dimensjon mellom praksis og teori som gjorde at forholdet til fortellingen om praksis kunne skape ny forståelse og teori om hvordan den enkelte syns den fungerte i et felleskap. Det ville bli en egen refleksjon og vurdering av eget arbeidet opp i mot de teorier den enkelte arbeidet etter. Kanskje hverdagen blir tydeligere.

Mange voksne var for lite nysgjerrig på hva som skjer når barnet er aktivt. Det er en god ting at vi hadde forskjellige analyser av hva som skjer bare vi forteller hverandre hva vi opplever. Det blir lite tilfredsstillende å uttale: ”De leker så fint”. Det sier oss ingenting om hva barna gjør og hvordan vi opplever at de har det med hverandre og oss voksne.

Kent Hägglund (1989) har skrevet ei lita bok om leketeorier og etter min mening går han rett til kjernen på problemene med begrepet lek i innledningen til boka si ”Lekteorier”, sitat side 1:

”Leken är någonting som på samma gång är nära och bekant – och mycket okänt”.

Det er viktig for meg at personalet blir observatører i virksomheter de mener er barnets lek og forteller om sine meninger til de andre i personalet. Dette er en måte jeg vet kan forandre på medarbeideres oppfatning og at de blir mer oppmerksomme på hvordan vi voksne kan virke inn på leken. Dette er en metode for å tilegne seg større endringskompetanse.

Lek er et begrep som er menneskeskapt og i dagligtalen har vi en følelse av hva vi mener når det uttales. Ordet i seg sjøl har en funksjon. Det er ikke et entydig vitenskaplig begrep, men det brukes som et faguttrykk i barnehagen i dag. I barnehagesammenheng betyr dette at de som arbeider sammen med barna om barnas utvikling kanskje er bevisst på hva de ser når de ser det.

I barnehagene i dag vil jeg bli overrasket om personalet hadde tatt stilling til hvilken betydning begrepet lek har for barn og hva det uttrykker for det enkelte barn. Det er meget få som tar observasjoner og sier: ”Dette er lek, og dette er ikke lek”, etter observasjonen. Eller kanskje enda viktigere: ”Dette barnet leker ikke. Det bare kommanderer. Og hva vil det bety for barnets utvikling?” Det er ofte rolleleken som reiser spørsmål som: ”Hva legger vi til rette for på denne barnehagen?”.

I min praksis som barnehagearbeider er diskusjonen rundt hva barn trenger for at vi skal legge forholdene til rette for barns lek oftere framme enn hva er lek egentlig. Er alt barn gjør med redskaper ”lek”? Diskusjonene gjelder ofte det fysiske miljøet.

Personalet deler seg ofte i tre i denne problematikken etter mine erfaringer. Etter flere samtaler med personalet fra mange barnehager har jeg samlet følgende synspunkter:

Et synspunkt er forskjellige kroker hvor barn kan få ro og det er enkelt for personalet å beskytte barn som de voksne mener er i lek.

Et annet synspunkt er bruken av dagligdagse elementer så som kjeler, kopper skåler, bestikk. Noen mener det må være ekte saker f.eks. porselen, og ikke plast.

Tredje synspunkt er natur. Dette fremmer lek.

I tillegg kan det være et problem i noen barnehager som ikke ønsker at barn drar med seg rekvizitter fra en virksomhet til en annen, for eksempel bøker til basekrok og lignende. Det jeg ikke opplever som noe problem, og som de fleste er enige i at finnes, er utkledningsutstyr. Det samme gjelder lego, biler, bøtter, spade, sykler og andre uteleker.

De fleste mener at lek er forbundet med hjelpemidler i forhold til rollelek. Jeg mener at de fleste barnehagearbeidere er mest opptatt av rollelek. Profesjonelt vil de færreste snakke om andre begreper som blir brukt i forbindelse med lek, så som konstruksjonslek, ordlek, formingslek o.s.v.

Forsøket på å fange begreper om hva barnet opplever er mange og mangfoldige. Dette gjelder for eksempel foreldres streben etter forståelse for barnets uttrykk. Det gjelder forskere som mener at det er feil at det blir forsket mer på potet enn barn. Og det gjelder ansatte i barnehager som er helt avhengig av kunnskapen som kan ha en betydning i forhold til en bedre hverdag med barn, foreldre og seg selv. Eli Åm (1989) har på et vis prøvd å si noe om disse forholdene:

”Med det kjennskapet jeg i utgangspunktet hadde til barnehagebarns lek, forekommer dette begrepet meg å være noe snevert. Begrepet rollelek kan lett gi en forestilling om at det å opptre i henhold til rollen som er poenget.” (side 18)

Hun skriver videre:

”En god del lek havner imidlertid i ytterkanten, eller utenfor rollebegrepets grense. Det gjelder f.eks. en gutteflokk som bygger en togbane. I det ene øyeblikket styrer de handlingen fra et fugleperspektiv, mens de i neste øyeblikk er lok-fører osv. En god del av tiden går med på å planlegge hva leken skal gå ut på, og til å dikte dens videre gang.

Når lekens hovedpoeng ser ut til å være det å dikte opp en vidløftig historie, forekommer rollelekkbegrepet meg å være noe snevert.” (side 18)

Mener hun egentlig allerede da i 1989 at vi burde gå bort fra den tradisjonelle måten å se på begrepet lek?

Rammeplanen

Det pedagogiske personalet skal først og fremst sette seg inn i Barnehageloven og Rammeplanen. Dette er de viktigste dokumentene for innholdet i barnehagen. De skal følges. Utfordringene kommer med tolking av tekst.

Barnets medvirkning har fått mye oppmerksomhet hos barnehagepersonalet i Norge og den nye ”Rammeplan for barnehagen” legger stor vekt på dette. Det er til og med utgitt et eget hefte fra Kunnskapsdepartementet om temaet. Mange mener at dette er en av de viktigste nyvinningene på barnehagesektoren. Endelig skal barn få en rettighet. Det står i lovens § 3:

”Barn i barnehagen har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet. Barn skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.”

Barns medvirkning; må få betydning. Det må fylles av et innhold som gjør at vi snakker sånn noenlunde om det samme og at vi voksne forstår hva som menes når vi snakker fag. Det setter krav til voksne om forståelse for menneskets uttrykk på mange plan.

I Oslo er det innført et metodisk opplegg for å bedre barns språk og matematiske kunnskaper, ABC – 1-2-3. De voksne i barnehagen skal bli mer bevisst på hvordan de bruker språket. Det er meget viktig. Det står ingenting om begrepet lek. Er det bevisst?

Det er også en fare for at loven kan misforstås av noen når den legger vekt på barnets alder og modenhet for barns medvirkning. Det kan forstås dit hen at språket er viktigere enn andre uttrykk og at de minste barna ikke blir tillagt gode nok uttrykk for sin medvirkning. Hva går vi i så fall glipp av?

Det kan hindre oss i å være vår på de minste barnas uttrykk. Det er det mange som ser at vi kanskje går glipp av barns medvirkning når vi ikke forstår de non-verbale uttrykk. Jeg mener

at det blir vanskelig å leve opp til Rammeplanens intensjoner hvis noen uttrykk skal ha forrang framfor andre.

Det jeg oppfatter som viktig er at voksne forstår hva barnet uttrykker. Det vil bety at voksne forstår barnets uttrykk og synspunkter og blir forstått ut i fra det det uttrykker, uavhengig av alder.

I Rammeplanens kapittelet 1.5, er ikke lek nevnt som et uttrykk som voksne trenger å forstå når det gjelder barns medvirkning. Det kan bety at voksensamfunnet mener at lek ikke skal tillegges vekt eller at det er uklart hva leken egentlig er, så vi må vente litt med å nevne den som et spesifikt uttrykk for medvirkning.

På den andre siden har Rammeplanen et eget kapittel om leken i kapittel 2. Rammeplanen skriver om leken som om alle burde forstå hva det dreier seg om. ”Lov om barnehager” og alle skrifter fra departement har samme ramme, ingen sier noe om hva lek er. At en lov skal være kortfattet er vel nesten en lov, men de fleste begreper som en lov inneholder er blitt tolket og fått en mening for lovparagrafer som er rettskraftig.

Bakgrunns materialet bør inneholde definisjoner av begrepene som brukes, som f. eks.: ”Begrepet, brukt i denne paragrafen, skal forstås på denne måten: ”. Det bør også stå hvor de er hentet fra, f. eks. en høyesterettsdom eller om det er personer man støtter seg på i definisjonene. Barnehageloven er ikke en slik lov. Barnehagelovens § 2 Barnehagens innhold, sier:

”Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfulle opplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig utfordrende omgivelser.”

Forskriften for ”Lov om barnehager”, ”Rammeplan for barnehagen” kapittel 2.2 sier:

”Leken skal ha en fremtredende plass i barns liv i barnehagen. Leken har egenverdi og er en viktig side ved barnekulturen. Leken er et allment menneskelig fenomen der barn har høy kompetanse og engasjement. Det er en grunnleggende livs- og læringsform som barn kan uttrykke seg gjennom”.

Så barn kan uttrykke seg i lek, men hva uttrykker de? Hvis Rammeplanen mener at ”å grave i sand” er lek, hva uttrykker barn da? At de er glad i sand eller at de vil bli arkeologer?

I Rammeplanen er det egne avsnitt for både lek og læring. Sitatet over er fra lekeavsnittet og her et fra læringsdelen § 2.3:

”Læring foregår i det daglige samspillet med andre mennesker og med miljøet, og er nært sammenvevd med lek, oppdragelse og omsorg. Barn kan lære gjennom alt de opplever og erfarer på alle områder.”

Dette er det offisielle synet i Norge. Dette er de viktigste dokumentene for folk i Norge som har med barn å gjøre. Hva er det som har skjedd på lekens område som gjør at vi får slike dokumenter i Norge? Og hvorfor sier det ingen ting om samarbeid mellom barn og voksne? Hvorfor er oppdragelse et sentralt begrep? Jeg konsentrerer meg om rammeplanen og dens uttalelser om begrepet lek, sitat side 23:

”Leken er et allment menneskelig fenomen der barn har høy kompetanse og engasjement. Den er en grunnleggende livs- og læringsform som barn kan uttrykke seg gjennom”.

Jeg tenker at Rammeplanens forfattere mener at barn lærer i lek. Det er et standpunkt som mange har. Men hvor blir leken av når det er læring? Det kan være at Rammeplanen tar utgangspunkt i voksne som gjør det moro å lære og at det som er moro er lek, men er det sann? Fra avsnittet om læring, kapittel 2.2, sitat:

”Læring foregår i det daglige samspillet med andre mennesker og med miljøet, og er nært sammenvevd med lek, oppdragelse og omsorg.”

Det jeg ser av disse uttalelsene er at først kommer lek, så oppdragelse og omsorg og så kommer læringen på grunnlag av disse områdene.

Det kan se ut som at lek er en læringsform til tross for at det er et grunnlag for læring.
Det kan se ut som om leken tilhører barndommen, men
Den er også allment menneskelig.

Det er vanskelig å få begrepet lek til å stå alene med et eget innhold. Men det står også:

”Barn lærer og utvikler en sammensatt kompetanse gjennom leken. Ved å late som, går barn inn i sin egen forestillingsverden, tar andres perspektiv og gir form til tanker og følelser.” (side 26)

Det virker som om Rammeplanen mener at leken til en viss grad tilhører barndommen. De påstandene som Rammeplanen har, at leken er subjektiv og at barn kan skape en verden etter eget hode, mener jeg, borger for at leken ikke har en pedagogisk-teoretisk horisont. Det er ikke noe som tilsier at barnet trenger å lære lek, det er en iboende egenskap. Det er nærlig-

gende å tro at leken tilhører barndommen. Men tilhører den bare barndommen? Gjør den barndommen spesiell i et menneskes liv?

For at barn skal bli forstått, er det mulig at voksne må forandre sitt bilde av barnet og mennesket. Samfunnet har forandret sitt syn på barn. Rammeplanen har slått fast at barn hører med. De er ikke helt modne, og det skal barnehagen hjelpe til med:

”Barnehagen skal legge grunnlaget for livslang læring og aktiv deltakelse i et demokratisk samfunn i nær forståelse med barnas hjem.” (side 11).

Jeg har lenge undret meg på hvordan barn skal bli oppdratt til et demokratisk samfunn når de blir undervurdert og lite forstått av den voksne verden. Jeg ønsker at dokumenter i offentlighetens regi i framtida vil rette blikket mot forskning som er om barn.

Barnehagenes rolle

Barnehagene har gjort mye med voksnes syn på barn. Barnehagene har spredd kunnskap om barns utvikling i tanker, ord og gjerninger. Etter min mening har barnehagene gjort det mulig for Frode Søbstad og oppsummere voksnes utvikling når det gjelder synet på barn. I forberedelsene til ny Barnehagelov og Rammeplan beskriver han utviklingen på følgende vis:

1. Barnet fra passivt mottakende til aktivt medvirkende.
2. Barnet fra objekt til subjekt
3. Barndommen fra et forberedende stadium til barn som kompetente.

Forsøksrådet for Skoleverket var utgiver av artikler om lek i 1984. Dette skriftet var et av flere teoretiske skrifter som kom i forbindelse med forsøkene om 6-åringenes plass i samfunnet, skole eller barnehage. Jeg var Norsk Lærerslags observatør i dette prosjektet. Meningen med prosjektet var at barnet skulle begynne tidligere på skolen, men at leken skulle beholdes som en del av barnets hverdag. Undervisning og lek skulle gå hånd i hånd. I en artikkel skrev Liv Vedeler (1984) om begrepet lek:

”Overganger mellom lek og arbeid, lek og trening, lek og utforskning, er flytende. Om definisjonene av lek er mange og forskjellige, er likevel visse karakteristiske trekk ved leken som gir den dens særpreg og kjennetegner den framfor annen aktivitet.” (side 7)

De barnehagene jeg har besøkt er enig i dette uten at det hjelper dem så mye i kommunikasjonen seg i mellom eller med foreldre og barn.

Når barnehageansatte sier ”vi legger tilrette for lek” så snakker vi nåtid. Det kan bety at de er her og nå og ser hva som trengs av forandring for lekens skyld til enhver tid. Vi er de beste forsvarere i teorien, men praksis? Kan du se hva det pedagogiske personalet mener teoretisk i praksis? Om du ikke kan se det så er det mulig at vi i personalet mener noe annet enn det vi sier at vi mener. Teorier er noen ganger ikke bevisst, mens handling viser hva vi egentlig mener eller? Hva mener de som skal bli barnehagearbeidere om spørsmålet?

6.4. STUDENTERS UTFORDRINGER

I min egen studietid kan jeg huske en diskusjon omkring en episode fra Sigurd Hoels roman *Veien til verdens ende* hvor hovedpersonen skulle pynte på farens skrivebord. Noen av mine lærere og medstudenter tolket dette som lek og jeg husker min egen usikkerhet på om jeg var enig i dette standpunktet. Denne usikkerheten i møtet med en studieinstitusjon kan folk kjenne seg igjen i den dag i dag. Du møter noe, som regel et begrep, som du mener i utgangspunktet at du kan. Det skal du lære å forstå på nytt. Du må ha en viss trygghet for å si deg uenig med lærerne eller den teorien som du leser. Mitt inntrykk er at utdanningen av førskolelærere alltid har vært gode på å få tryggheten inn i studentene på at det er viktig med sjølstendige meninger. Og at de skal stole på sin egen praksis, men kunne begrunne det teoretisk.

Under den forelesningen vi hadde på Barnevernsakademiet i 1991, etter lekeprosjektet, så snudde studentene det vi hadde kommet fram til av teori gjennom vår praksis, mot skolen. Svaret på vår forelesning var:

”Hvorfor kommer dere og legger alle teorier døde når vi har en måned igjen til eksamen i pedagogikk”?

I dette tilfellet kan det kan virke som om studentene tar teorier på alvor, men at praksis ikke forbindes med teori. Studentene som hørte på oss viste mange tegn på gjenkjennelse av praksis.

Uansett så virket det som om det vi la fram var spennende og at det trigget deres opplevelser av studiet. Utdanningen hadde kanskje lagt fram studie av lek som uproblematisk og ikke gått

inn på forskjellene i det som var pensumlitteratur. Det å godkjenne alt som lek er en utfordring som utdanningsinstitusjonene må ta ansvar for. Et begrep skal bety noe. Det skal ha et innhold, men kanskje det kan være så flytende som begrepet lek har i dag?

Jeg har hatt mange studenter fra HiO i bachelorutdanning og videreutdanning, fra internasjonale studier, Vestfold høyskole og spesialpedagogiske studier fra UiO. Alle var opptatt av lek og lekens vilkår i barnehagen. De hadde et opplegg for studiet som var basert på teorier som var veldig forskjellige, men studentene som kom hadde ikke et forhold til teoriene som gjorde dem nysgjerrige på lekens innhold. Folk som kom til barnehagen skulle se ting på sin måte.

I min tid som øvingslærer forsøkte jeg ofte på å få studentene i tale i forhold til begrepet lek. Studentene holdt ofte på sine egne forestillinger om leken. En student skrev en artikkel om kaoslek. Den er trolig ikke offentliggjort, men jeg fikk tillatelse til å sitere fra den.

Studenten mente at folk som jobba i barnehage var redd for kaos og ville at personalet skulle bli mer bevisste på sine reaksjoner overfor barns plutselige innfall. Eksemplet som studenten hadde skrevet ned var sånn:

”Hallo!!!! Hva har jeg sagt om å løpe inne?” Sier jeg for sjuende gang bare den siste timen. ”Ja, men Simen skal ta meg.” sier Tommy, og ser på meg som om jeg burde ha skjont det for lenge siden. Så ser han bort på Stein, som kommer løpende etter. Han har et katteaktig uttrykk i ansiktet og med hendene sine foran seg, formet som to labber med skarpe klør. Han er dypt inne i jungelen, og har akkurat fått teften av en antilope som prøver å flykte fra en sikker død.

Studenten forsøkte å unnskyldte seg med en del vansker med egne barn og mye sykdom på jobben, men forstår etter hvert at han trenger å hente seg inn. Unnskyldningen for bruddet er sånn:

”Ja, men dere får leke noe annet. Noe som ikke bråker så fælt.” De ser på meg igjen, ser på hverandre, puster oppgitt ut, (bare så vidt jeg hører det) og tusler bort til kassene med lego og setter seg til å bygge. ”Ja, men gutter.... Dere vet hvorfor vi ikke skal løpe inne?” ”Ja,” sier Tommy, ”Det er fordi det er gøy.”

Studenten begrunnet sine observasjoner med at kaoslek er allment degradert som lekeform, men er en viktig form for utfoldelse. Studenten henviser til Torben Hangaard Rasmussens bok ”Orden og kaos.”, hvor han fokuserer på tre måter å leke på: ”Vestibulærlek, bråkelek og deep play”.

Studenten mener at ”bråkeleken” har flere navn som for eksempel ”tomlelek”, ”den ville leken” eller ”herjeleken” Studenten mente at denne formen for lek blir sett ned på og volder barnehagepersonalet stor bekymring. I vår barnehage ble dette synspunktet tatt på alvor og mange av personalet ble oppmerksomme på barnets virketrang. Tillatelsen til utfoldelse ble utvidet, men hjalp det leken?

Nye studenter og nye perspektiver dukker opp hele tida, men i forhold til leken er det ingen spesiell utvikling av begrepet. Hva er det som gjør at lek ikke blir problematisert fra utdanningens side?

Foruten grunnutdanning som førskolelærer har jeg også erfaring med å være student ved spesialpedagogikk, veiledning og masterstudiet. I de to første utdanningene var leken lite framme til forskjell fra master studiet. I den teoretiske delen av masterstudiet var det mange diskusjoner rundt begrepet lek.

Jeg stiller spørsmålstegn i forhold til inndelingen i lekekategorier og som kan uttrykkes med noe virkelig av de voksne. Det virker som om utdanningssystemet ofte har vansker med begrepet lek. Barn som bygger blir til byggelek eller konstruksjonslek. Og det samme gjelder innenfor det som kalles rollelek. Mange som har studert barn og drama har ei hel liste over hva barn gjør innenfor den dramatiske leken. Her er noen av yrkene de nevner: Dramatiker, forteller, dramaturg, skuespiller, tekstskaper, regi osv. Dette er faktisk det barn gjør innenfor det noen kaller dramatisk lek.

Kan det være at barnet faktisk gjør det? Altså – det leker ikke, det spiller teater eller gjør noe skapende. Kan studenter hente noe fra fagfolk eller teoretikere i sin søken etter klarhet omkring begrepet lek? Jeg har forsøkt å gå inn i noen av de utfordringene de står overfor.

6.5. HVERDAGSBRUK AV BEGREPET

Dagligtalen er som regel et utgangspunkt for begrepets allmenne innhold. Hvis vi tenker oss de første famlende ord for å beskrive noe som man ikke har sett før, så er det ofte følelsene som styrer ordene. Begreper skal beskrive et hendelsesforløp og gjøre bildet av hendelsen klarere for den du sier det til. Ofte er det en utvikling gjennom forklaringer av begrepet fra den ene til den andre. Det er bare å se på debatten rundt begrepet toleranse: ”Vi er et tolerant

folk, men vi tolererer ikke alt". Eller integrering som nå er blitt til inkludering. Det er debatter rundt begreper ute i samfunnet, men det er institusjoner som har litt tyngde som må starte.

Det er annerledes med lek. Jeg ser at det som var gangbart for 30 – 40 år siden, fortsatt er det når det gjelder begrepet lek. Dagligtalen bekrefter mitt inntrykk.

Først har vi bagatelliseringen: "Du bare leker med meg". Betyr; du tar meg egentlig ikke seriøst. Det andre er overdrivelsen: "Dette går jo som en lek", i betydning at ting er meget lett. Eller som en kommando: "Slutt å leke" eller "Gå ut å lek!" som betyr: Du må, som barn, forflytte deg for å gjøre det samme som du driver med.

Tenk deg et annet begrep: "Leke med livet". Ofte tolker vel folk som hører eller sier dette at mennesket lever på grensen for å komme ut for en ulykke. Andre uttrykk kan være "Livet er en lek", "Dette er ingen lek", "Du kan ikke leke deg gjennom livet", "Det var jo bare en lek". Mange av de som skriver om leken bruker assosiasjoner til dagligtalen for å illustrere at lek er noe kjent og interessant, f. eks. "Lek på alvor", "Lek for livet", "Lett som en lek"?

Disse hverdagslige uttalelsene er det stort sett voksne som uttrykker om voksne. Det er bare kommandoen av disse uttalelsene som gjelder barn. Meningene med dem strekker seg fra farlig oppførsel til "jeg mente bare godt med det jeg gjorde".

Forskjellen på dagligtalen mellom voksne og barns lek er at innholdet i setningen stort sett blir forstått av den som hører uttalelsen i det første tilfellet, mens det andre forblir en privat uttalelse så som voksne uttaler til voksne om barn: "De bare leker" eller som barn uttaler til voksne: "Vi bare lekte".

Denne dagligtalen har kanskje ikke noe med forskningen som er gjort på lek. Den er bare blitt sånn. Men for en forsker må det være enerverende å møte slike uttalelser. Har ikke min forskning noe verdi for allmennheten? Hvem i all verden har bruk for et begrep som beskriver viktige hendelser i ens liv som om det var en bagatell? Eller stortingsfolk som fornærmer barnehagene og leken på det groveste ved å bruke dem og den som et bilde på dumme ting som skjer på stortinget. "Dette er da ingen barnehage"! Jeg veit ikke hva som er verst.

Det viktigste dagligtalen sier meg er at det dreier seg om alt fra katastrofe til et lykkelig øyeblikk.

7. TEORIER OM LEK

Dette er et forsøk på å reflektere over forfatteres bruk av begrepet lek. Min erfaring er at begrepet er vanskelig å bruke i kommunikasjon mellom voksne i forhold til barns virksomheter. Jeg mener også at nåværende bruk av begrepet lek er et hinder for at barn skal få innsikt i egen person og hva det er i stand til å bidra med i det demokratiske samfunnet vi ønsker å oppdra våre barn til. Det vi vet er at alle som bruker begrepet lek har en mening om hva lek er. Alle vil bli forstått når de vil uttrykke en mening eller forteller ei historie. Vi voksne som er rundt barnet har vår egen personlige teori om hva lek er. Denne teorien bestemmer hva som gjøres og sies i praksis. Når en familie med et nyfødt barn snakker om lek så snakker de om seg selv som en som leker med barnet. ”Da jeg hadde mitt barn på stullebordet i dag så lekte jeg med det”. For meg betyr det at de mener at voksne leker og kanskje er barnet et objekt?

7.1. HISTORISK TILBAKEBLIKK

Kent Hägglund (1989) har et kapittel i boka ”Lektorier” som heter ”Äldre tiders syn på leken” og skriver:

”Redan för 2300 år sedan – i det antika Grekenland – uppmärksammade man lekens betydelse. När den atenske filosofen Platon (427 - 347 f. Kr) beskriver sitt idealsamhälle i dialogen ’staten’ och ’lagarna’, så säger han at leken måste vara grundläggande i all utbildning. Det som man lär sig under tvång och plåga lär man sig inte alls lika bra som det man lär sig under lustfyllda och lekfulla former.” (side 5)

For Platon, kanskje ikke Sokrates, så var det viktigste med leken som en motivasjon for læring. I dette spørsmålet blir ofte Aristoteles nevnt sammen med Platon. Kent Hägglund mener at disse filosofene har hatt stor innflytelse for seinere tiders tenkere. I bøker om filosofiens historie står det at Platon og Aristoteles er de mest innflytelsesrike, mens deres ideer om lek og pedagogikk i praksis ikke har hatt noen særlig gjennomslagskraft i dagens samfunn. Jeg stiller meg litt undrende til dette standpunktet. En annen som skriver historisk om lek er Ole Fredrik Lillemyr (1990). Han skriver:

”Leiken er like gammel som menneskets kultur. Fordi leik har bestemte og klare funksjoner for mennesket, har all leik mening. For barn har leik en funksjon i seg selv. Ofte

glemmer vi voksne denne viktige erkjennelsen, for eksempel når vi benytter en pedagogisk, psykologisk eller sosiologisk tilnærming til barns lek for å se hvordan vi kan benytte den faglig.

På den annen side er det også nyttig at vi som ansvarlige pedagoger og psykologer benytter barns lek som et pedagogisk eller terapeutisk virkemiddel. Da er det viktig å være kjent med hvordan lek utvikler seg med alderen. Vi må altså ikke glemme den funksjonen leiken har for det enkelte barn, at leiken er barnets væremåte, og har sin spesielle egenverdi". (side 5)

Lillemyr vil at lek har mening, men han setter ikke noen grenser som jeg kan se. Han vil at pedagoger og psykologer skal bruke leken faglig. Lillemyr vil også at leken skal benytte barns lek i en pedagogisk sammenheng og går kanskje mot ideen om at leken er barnets og den er frivillig. Han mener lek er en motvekt mot uheldige utslag av den raske medie- og informasjonsteknologiske utviklingen.

De som skriver om leken i en historisk sammenheng har ikke påvist lekens kilde. Hvor og hvem begynte med å la lek, som begrep, få et spesifikt innhold. Kanskje ingen har det? Kanskje det er derfor forvirringen er så stor.

Det er på tide å spørre om lek er blitt en konstruksjon av et begrep som dekker alt som er morsomt eller i verste fall som rommer all menneskelig virksomhet som barn. Det er mange som har skrevet om gleden og humorens betydning for et godt liv. Erasmus av Rotterdam sa vel noe sånt som – ”gå inn i leken for dens lyst og glede, da leken har verdi i seg selv, og derfor ikke skal forstås som et middel til å nå et mål”. Dette sitatet er tatt fra hukommelsen og kan være et bomskudd. Dette må i konsekvens bety at humor og glede heller ikke kan være et middel til å nå et mål, Samtidig er det tydelig at han snakker om voksnes forhold til leken. Men jeg skal vel ikke dra løsrevne sitater for langt heller.

Myldringen av begrepet lek tar mange former. Henry Havin lagde i 1964 en psykologisk ord-bok. Under lek-teorier har han følgende forslag:

”Kraftoverskuddsteorien”, ”rekapitulasjonsteorien” og ”øvelsesteorien”. (side 81)

Referansene til de forskjellige teorier er Herbert Spencer som mener at barn under leken får uttrykksmuligheter for et overskudd av kraft. Halls mener at barnet i leken gjentar faser i slektens utviklingshistorie. Jfr. Den biogenetiske lov (side 117). Tilslutt har han bare uttalelse om

at noen mener at lekens funksjon er å øve opp barnet i handlinger som er grunnleggende viktig for dets (senere) utvikling (side 151). Men det er flere stemmer enn disse.

7.2. FILOSOFENES BRUK AV BEGREPET LEK

Vitenskapens menn og kvinner definerer gjerne innholdet i begreper som brukes i forskjellige sammenhenger. Forskningen og vitenskapen får ofte begreper på plass. Innenfor et fagmiljø kan begreper ha litt forskjellige innhold, men det er alltid en diskusjon i miljøet. Ved at et miljø har en tydeligere definisjon på innholdet, blir tanken skjerpet. For dette miljøet er noen begrepet viktigere enn i andre miljøer. Begrepet lek tilhører mange miljøer som for eksempel pedagogikk, filosofi og sosiologi. Ingen av disse miljøene hevder noen kraftige standpunkter til opphavsrett eller innhold. Det er ingen diskusjon.

Når det gjelder barn, så tolker jeg Sokrates, Platon og Aristoteles i retning av at leken var grunnlaget for all læring. Men det Sokrates, eller var det Platon, sa om hvordan barn lærte best, er fremdeles godt nok for meg.

I følge Kent Hägglund (1989) mente Rousseau at lek var natur og helt nødvendig, men også han mente at leken var til for dannelsen. Sjøl om Locke så på leken som et symbol på nesten dumhet, så ville han bruke leken som et middel til å skape det nye mennesket. Det virker på meg som om han mener at gleden barn har av bevegelse, læring og arbeid er et kriterium filosofer har på barnets lek.

Både Goethe og Schiller så på leken som et pedagogisk hjelpemiddel for skapende virksomheter. Det blir en metode for dem til å få fram det beste i mennesket. Schiller, som kanskje ikke kan regnes som filosof, tolker han dit hen at det fantes to dragninger i mennesket. Det logiske og rasjonelle og det instinktive. Leken tilhørte det instinktive, men ble likevel betraktet som menneskets mulighet for frihet. Hans uttalelse om at "bare det lekende mennesket som er menneske fullt ut" er en mening som kanskje tilsier at voksne skal bli som barn igjen. Et sitat som jeg forbinder med en uttalelse Jesus kom med i forbindelse med å komme til paradiset. Er denne drømmen fremdeles levende?

Hägglund (1989) skriver om Freuds leketeori. Fred mente at barnet leker for å oppnå harmoni og denne teorien er kanskje den som er blitt minst brukt innenfor pedagogikken eller forskningen generelt. Jeg bruker Freud i denne sammenhengen litt som filosof og litt som psykia-

ter. Om denne definisjonen skulle vise seg å være riktig, så hører leken ikke med til pedagogikken som disiplin i det hele tatt, men i psykiatrien.

Vanskeligheten med en god del filosofer som skriver om lek eller som tar det opp som et tema i sin verdensanskuelse, har andre hensikter enn det å se barnet når de bruker begrepet. Ofte har jeg inntrykk av at de har sett noe de ikke forstår og vil gi en forklaring på hvordan det kan brukes til noe nyttig. Dag Østerberg skriver i en artikkel om Jean-Paul Sartre i *Avisa Klassekampen* 21. juni 2005 at Sartre har uttalt:

”Ikke fri til hva som helst, for hver og en av oss befinner seg jo i en særegen situasjon vi må forholde oss til. Vi kan fantasere og leke at situasjonen er annerledes, men den imaginære verden er like fullt annerledes enn den reelle.”

Denne måten å se leken på ligner på mange filosofiske uttalelser. Begrunnelsene for at leken er viktig er ofte filosofiske og tanker omkring utviklingen av mennesket. Jeg mener de er med på å gjøre begrepet privat.

7.3. SOSIOLOGERS BRUK AV BEGREPET LEK

På meg virker det som om Rammeplanen tar til orde for at leken faktisk hører hjemme i sosialantropologien, se sitatet på side 25 om at leken er et allment menneskelig fenomen som jeg tolker dit hen at det er likt over hele verden. Den vil også være en del av den diskursen som finns hos sosiologer om barndommen. Sosiologer og antropologer er vel de som har forsket mest på barn i et historisk perspektiv.

Det er mulig at det er de som har den sosiologiske tilnærmingen til barndommen som mener at leken ikke har noe spesielt med begrepet ”barndom” å gjøre, men at det henger sammen med hele livsløpet. Lek er kanskje heller ikke et viktig begrep som trenger noe begrepsavklaring i deres register.

Gjennomgangen til William A. Corsaro (2002) i boka ”Barndommens sosiologi” starter på side 78 og er en historisk oppfattelse av barndom og barn med et sitat fra Phillippe Ariés sitt verk ”barndommens historie”. Dette sitatet inneholder en påstand om at middelalderen ikke hadde begrepet barndom i sitt vokabular som et bevisst begrep i forhold til dens særegenhet i menneskets liv. Det var mange som tok til motmæle til denne påstanden og fikk tilbakevist

mange av hans synspunkter. Corsaro mener allikevel at hans arbeid har hatt stor betydning for utviklingen av sosiologers syn på nettopp barndommen, sitat:

”Først og fremmest hævdet han, at barndommen var en social konstruksjon, og at historikere burde ta barn og deres tilværelse seriøst. Som følge deraf har stadig flere historikere anlagt barns perspektiver og stemmer i deres undersøkelser av barn og barndom.” (side 78–79)

Ariés sier lite om begrepet lek i forhold til barndommen. Det dreier seg mest om forholdet til voksne og voksnes syn på barndom. I sin hovedoppgave om ”Den kulturelle konstruksjonen av barndommen” skriver Mattias Øhra (1997) om Georg Herbert Meads uttalelser om det historiske perspektivet:

”Georg Herbert Mead tar utgangspunkt i menneskebarnets eksepsjonelle lange barndomsperiode, ca 1/3 av et menneskes liv. Der hvor dyrene raskere tilpasser seg selvstendighet gjennom instinkter, er menneskebarnet avhengig av en lengre barndomsperiode hvor manglende instinkter kompenseres gjennom en sosial interaksjon mellom barn og foreldre. Barnet, sier Mead, kommer inn i verden med en overfølsomhet og oppmerksomhet rettet mot gester og mimikk. Barnets mimikk besvares av omsorgsgiver og omvendt, slik at denne tidlige kommunikasjon er grunnlaget til en tilpasning til det sosiale miljøet. Uten denne interaksjonen er barnet totalt hjelpeløs og vil ha svært små muligheter til å leve opp.” (side 16)

Denne måten å skaffe seg informasjon og lærdommen om sine omgivelser, må ha resultert i et begrep på et tidlig stadium, men jeg tenker at det først er på dette stadium av menneskets utvikling at vi har muligheter til å se det. Begrepet lek har i hvert fall et mangfold av kilder opp til i dag.

I en oppgave jeg hadde om ”Barndom, barnehage og samfunn” tok jeg utgangspunkt i sosiologers (ikke alles) bruk av begrepet ”lek”. Det jeg fant var litt nedslående fordi mange skrev om fenomenet, men det viste seg å være meget private meninger. Ingen henviste til noen annen forskning på området eller andre skriftlige kilder om leken. Det sa meg noe om at sosiologer forsker ikke på lek som et fenomen tilhørende barndommen.

Jeg forbinder ofte lek med barndom og ett av barnets uttrykksformer. Min forståelse av begrepet vitenskapsteori går ut på å forstå det som oppstår i vitenskapen. I det sosiologiske perspektivet vil barndom være et sånt begrep. Her finns det kamp om innhold. Noen mener at

barndom er noe spesielt i menneskets liv, mens andre mener det er en del av sosialiseringen for å bli et menneske fullt ut. Ingen sosiologer jeg har lest har hatt lek som noe spesielt for barndommen, (kanskje med unntak av Corsaro).

På side 66 henviser han til Louv (1990) og et intervju han hadde foretatt med en 5. klassing. Konklusjonen til Corsaro er at denne gutten ikke så på organiserte aktiviteter som lek. Corsaro har kanskje en mening om lek som begrep i og med at han forsøker å begrense innholdet til å bli noe av det som Liv Vedeler fant som kriterier på lek.

På side 173–174 har han noe han kaller for lekerutiner. Han ser på det han kaller tomlinger, altså små barn, og måten de tar etter hverandre på. Eksemplet er to barn som begynner å sette opp noen stoler og hvordan de andre barna i gruppa gjør det samme. Hvordan de etter en stund begynner å diskutere hva slags konstruksjon det skal være, hvordan de enes og hvordan de forskjellige barna bidrar til fellesskapets trivsel.

Etter overskriften er beskrivelsen på det han ser meget voksenrelatert i begrepsbruket. Han snakker om konstruksjon, møter og gruppeprosjekt. Han snakker om utvikling og eksperimentering. Han forsøker å skape forståelse for hva som foregår i gruppa. Det han egentlig er ute etter er hvordan ett til to-åringer skaper kameratreksjoner og kameratkultur. Hvorfor vil han ha dette til å være lek?

Et annet eksempel: Allison James, Chris Jenks og Alan Prout (1999) skriver i ”Den teoretiske barndom” at barn er sosiale aktører som skaper sine omgivelser like mye som de skapes av dem. (side 23) De kommer med følgende eksempel:

”Som forældre og lærere er vi forpligtet til at opdrage vore barn på en sådan måde, at deres tilstand af oprindelig uskyld forbliver ufordærvet af den vold og hæslihet, der omgiver dem. Hva vi imidlertid også kan se blive indpodet i voksen-barn-forholdet her, er idéen om ansvarlighed, en ansvarlighed, som må forliges med Rousseaus forsvar for barnets frihet. ” (side 24)

Forfatterne hevder at nåtidens barn har status som subjekter og at voksne anerkjenner barns kompetanse. Jeg oppfatter at de mener at det nå finnes offentlige anerkjente normer for voksnes oppførsel overfor barn. Barn skal ikke lenger behøve å utsettes for rutinemessig dårlig behandling, men at de heller ikke skal ”seile deres egen sjø” Voksne må ta ansvar.

7.4. PSYKOLOGER OG PSYKIATERES BRUK AV BEGREPET LEK

Jeg skiller ikke disse yrkesgruppene fordi de ofte bygger på hverandre, mens det samtidig er en viss forskjell. Forskjellige utdanningsforløp og mye forskjellig praksis. Begge grupper har spesialister på det å behandle barn. Og likheten er den uttalte metoden som kalles leketerapi. Jeg skal ikke gå inn på metoden men forsøke å få tak i hva noen av disse yrkesutøverne mener om begrepet lek. Det finnes mange som har uttalt seg om fenomenet og jeg har valgt noen som jeg tror har betydning for barnehageansatte. Jeg starter med de som hadde stor betydning for meg.

Det er mange forestillinger om lek som har vært framme i denne perioden fra 1969, da jeg startet på førskolelærerutdanningen, til 2010. Av teoretikere for leken i min utdanning var nok Ulla Brita Bruun den viktigste. Ulla Brita Bruun (1968) skrev følgende, på om leken, etter å ha skrevet om Herbert Spencers overskuddsteori, Karl Gross øvelsesteori og Stanley Halls rekapitulasjonsteori. Hun skriver:

”Leken kan betraktes som ett behov, som i sig själv ger barnet rika möjligheter till tillväxt ock utveckling. Bland de biogenetiska behov nämndes behovet av omväxlande aktivitet och vila. Det er trolig att detta behov leder barnet till de aktiviteter som dess utveckling möjliggör.” (side 206)

En annen som ble brukt mye i min utdanning var Erik H. Erikson (1968). Her velger jeg et eksempel på en beskrivelse av lek som jeg regner med sier noe om den praktiske bruken av begrepet lek. Avsnittet heter ”Lek, arbeid og vekst”. I dette avsnittet forteller han om Tom Sawyer som må male stakittgjerde til sin tante. Han starter arbeidet og ser at Ben Rogers, som han kaller Bob, kommer hoppende og dansende. Tom tolker denne måten å bevege seg på som: ”– mer enn bevis for at han var lett om hjertet og ventet seg mye av livet.” Så kommer leken, sitat:

”Han åt på et eple, og ga med jevne mellomrom fra seg et melodiskt ul fulgt av noen dype ding-dong-dong, ding-dong-dong. Han lekte at han var en hjulbåt. Da han kom nærmere slo han av farten, holdt midt i gaten og la over mot styrbord og la omstendelig inntil med all mulig pomp og prakt. Han var *Big Missouri* og følgelig lå han for øyeblikket på ni fots dyp. Han var skip, kaptein og skipsklokke i en og samme person, og derfor måtte han innbille seg at han sto på sitt eget stormdekk og ga ordre så vel som utføre dem.” (side 183)

Erikson fortsetter å beskrive Bobs ordre og utførsel helt til slutten hvor båten slipper ut dampen og alt blir stille. Så kommer beskrivelsen og vurderingen av Bobs og Toms dyktighet som ”psykolog”. Det siste har for så vidt ikke noe med leken å gjøre. Det har mer med at det kan være lurt å la den som arbeider få leke og den som leker få arbeide. Den som får til det siste er den dyktigste ”psykologen”. Dette sier meg at forskjellen på det voksne skriver eller snakker om når det gjelder begrepet lek og det barn opplever er forholdsvis stor. Det er bare barn som vet hvordan det er å være barn til en hver tid. Voksnes lodd er å tolke deres handlinger og følelser så nært barnets opplevelser som mulig. Da kan det være lurt å spørre isteden for å slå fast.

Psykolog Clarence Crafoord har et forord i boka til Marie-Louise Folkman og Eva Svedin (2004), Han setter lek i hermetegn når han beskriver forskeres oppdagelse av barns aktiviteter i mors mage. Så skriver han:

”Gjennom leken skaper barnet en indre verden av ting omkring seg. Parallelt skaper barnet også følelser knyttet til tingene, de kan være bekreftende eller skremmende, alt ettersom. Barnets eget selv finnes der som en figur i det indere.” (side 11)

Forfatterne skriver ikke om leken, men den som ikke er der. Jeg lette mye etter en teori som kunne si meg noe om når de så tegn som kunne tyde på at barna hadde funnet tilbake til leken. Jeg fant sitater fra Winnicott hos Folkman og Svedin (2004):

”Dersom du har en løk i en blomsterpotte, vet du godt at det ikke er noe særskilt du trenger å gjøre for å få den til å utvikle seg til en påskelilje. Du må gi den den rette sorten jord og vanne den. Resten skjer av seg selv, for leken bærer livet inni seg.” (side 18)

Og de spurte seg selv hva de skulle gjøre når de ikke skulle gjøre noe særskilt. Boka er skrevet ut i fra et prosjekt i samarbeid med 6 barnehageavdelinger. Det tilsvarte litt over 100 barn. Å finne tilbake til leken var viktig for de barna som ble med i prosjektet. En viktig faktor som de vant var å skape ro rundt situasjoner. I boka beskriver de en førskolelærer som bare ville løpe. De kaller det ”løpelek”. Det ble for meg: Barnet leker, men ikke sammen med andre barn. Vi mener det er godt for barn å være sammen. De var ute etter det de kalte den sosiale leken. Forfatterne laget en teori om samtaler om lek. De innleder med:

”Lekens utvikling kan beskrives som noe utvendig. En ettåring leker tittut og gi og ta, en toåring sorterer, og så videre. Vi ser hva barna gjør med leketingene og hvordan de opptrer i leken. Leken kan også beskrives som forskjellige utviklingstrinn.”. (side 96)

Anne-Lise Løvlie Schibbye (2002) gir oss en liten innsikt i det hun kaller lek og bruken av den som muligheter for endring:

”Onde ønsker og sinne mot foreldre kan være truende, og bli skulte. Men i leken med fantasifigurer eller i lekende fantasier om individer som forestiller foreldre, kommer sinne frem og kan kontaktes og integreres i selvet på nye måter. For barn i leketerapi er lek den sentrale kommunikasjonsformen. I lek blir det mulig for barn å mestre vanskelige følelser i forhold til virkelige personer i deres liv ved å oppleve disse følelsene på en ”som-om”-måte, enten med dukker, andre symboler eller terapeuten.”. (side 362)

Som leseren kan se er det en del sprik og uenigheter innenfor miljøene. Men jeg opplever ikke de store debattene om disse uenighetene. Kanskje det skal være sånn? Vi har muligheten i hvert fall. Alt ligger til rette hvis det er noen som vil ta opp hansken.

Barndommen har vel ikke alltid vært like interessant for alle alltid, men foreldre har til alle tider behandlet sitt, sine barn, på en måte som stort sett har vært et problem for barnet, samtidig som det alltid har vært mennesker som har visst bedre. Det er ikke så lenge siden de gode rådene for oppdragelse ble samlet mellom to permer, men hvordan barn skulle håndteres kan leses i eldgamle skrifter som jeg blant annet har skrevet om i den historiske sammenhengen.

Det kan virke som om leken er viktig i forholdet til hvordan voksne kan få et godt liv. På meg virker det som om Freuds teori, (se Kent Hägglund, 1989, side 15), om at barn tar opp utrivelige og skremmende opplevelser og leker dem ut, har en viss utbredelse i blant skrivende mennesker. Altså at leken på en måte minsker trykket på ubehagelige spenninger. Psykiatrien bruker vel denne formen aktivt. Mange i disse fagmiljøene mer at leken først og fremst gir glede. Samtidig kan leken også være problemløser. Gjennom lek kan barnet utforske miljøet rundt seg og bearbeide det som er vanskelig i omgivelsene eller i seg selv.

7.5. PEDAGOGERS BRUK AV BEGREPET LEK

Det er pedagoger som stort sett skriver om lek ut i fra en virksomhet de mener barnet har. Mange av dem har eller har hatt mye av sine erfaringer om leken fra barnehager.

Det første eksemplet jeg nevner har lite erfaring fra barnehage, men underviste på førskolelærerlinja ved Høgskolen i Halden. Linge og Wille (1978), de med ”arbeid for barn”, var vel de

første som forsøkte å bruke begrepet virksomhet i forhold til lek i norsk barnehagesammenheng. For Linge og Wille er barnehagen preget av tre virksomheter, nemlig arbeid, lek og læring. De påstår:

”Arbeid, lek og læring står i et nært forhold til hverandre. Ingen av dem forekommer uavhengig av de andre. Ofte glir de over i hverandre og er vanskelig å skille fra hverandre.” (side 8)

Det var først på 1970-tallet at jeg fikk høre om de østeuropeiske teoretikerne. Den første innføringen fikk jeg på et seminar med Per Linge og Hans Petter Wille. I deres arbeid med prosjektet ”Arbeid for barn” hadde de Leontjev som teoretisk fundament i temaet lek. Det var mange som var begeistret for prosjektet til Linge og Ville i 1970-åra: Arbeid, lek og læring i barnehagen.

Her ble begrepet virksomhet presentert i forbindelse med alle tre begrepene, arbeid, lek og læring. Dette skulle bety at leken ble hevet opp på et nivå som den fortjente. Men hva skjedde ute i barnehagene i kjølvannet av dette? Min erfaring var at arbeid og læring kom i fokus. Voksne viste fram sine hverdagslige gjøremål sånn at barn skulle lære hva det ville si å være voksen. Leken fikk ikke den oppmerksomheten som den kanskje var tiltenkt. Jeg siterer fra et studiehefte om barnehagens innhold (1978) om deres syn på lek:

”Hensikten med barns lek, for eksempel, er ikke så klart i vårt samfunn i dag som den kanskje var tidligere. Når barn vokser opp i nær kontakt med sjøen, vil den utbredte leken med å hoppe på isflak ha en hensikt. På samme måten i fangstsamfunn som bruker spyd og andre kasteredskap. Her vil barnas kasteleker ha en klar og selvfølgelig hensikt. Både arbeid og lek formes av de livsbetingelsene menneskene lever under.” (side 9)

Det ble ikke mye debatt omkring leken som fenomen. Egentlig var ikke det merkelig. Sitatet jeg bruker sier noe om forholdet til leken. Det viktigste den gang var å bli bevisst på å vise fram voksen adferd i barnehagen og at barn skulle ta del i barnehagens hverdagsrutiner. Arbeid og læring var langt framme i diskusjonene. Jeg mente den gangen at leken ville bli borte fra folks bevissthet i praksis og det mener jeg ennå. Det ble mye fokus på voksenaktivitet.

Det finnes andre innfallsvinkler til leken sjøl om forfattere bruker samme teoretiker. Et eksempel er det Eli Åm (1984) skriver om Leontjev i boka ”Lek i barnehagen”

”Leontjev er opptatt av spørsmålet om hvorfor leken oppstår. Svaret på dette ligger i motsetningen mellom barnets ønske om å handle som de voksne og barnets *manglende evne og muligheter* til å gjøre dette.” (side 17):

Så siterer hun fra et verk han har skrevet ”Problemer i det psykiskes utvikling”:

”Denne modsætning mellom barnets behov for at udføre en handling og dets manglende evner til at udføre de dertil nødvendige operationer, kan løses, men kun i en virksomhet, i legen. (Leontjev 1977. side 530.)

Eli Åm bruker hans teorier på områder hun kaller ”De voksnes holdninger til lek” og ”Inntrykk og opplevelser i barnas liv.” Selve sitatet blir for meg et forsøk fra barnets side på både å øve seg på det de voksne kan og noen ganger en imitasjon av handlinger fra voksne. Etter min mening vil denne teorien være en teori som sier noe om hvordan barn tar etter voksne, en teori om imitasjon (Teaterorientert) og for øving, trening og en konstatering av hvor viktig repetisjon er for læringsprosessen.

En som mener at teoriene har stått i veien for forståelsen av barns lek er Torben Hangård Rasmussen (1985). Han har forsøkt å gå sin egen vei ved å fremheve at det finnes to former for lek, fantasilek og regellek. Fantasileken tilhører barnehagen og regelleken tilhører de eldste barna i barnehagen og skolen. Han kaller det fantasilek fordi barn ikke kan spille fastlåste roller. Det er det bare voksne som kan. Han forlanger at vi skal se barnet.

I innledningen vil han ha oss med på en reise i hvordan voksne opplever barns lek og advarer oss mot at det er bråkete og krangete, munnhuggeri og ro, mistillit og krangel og noen ganger stor tillit til den andre. Da er de helt vekk i leken, sier han. Han har sett noe som han beskriver som den store lek. Han skriver at barnet ikke riktig vet hva det har gjort, men at det kan huske en del spennende opplevelser som står litt utydelig tilbake i erindringen. Han sier følgende om den store leken:

”Den store Leg er livsnerven i al leg. Den er så at sige den høyeste formen for leg, og alle børn stræber ubevidst efter at nå frem til Den store Leg. Den får barnet til at glemme seg selv, og det vil ganske enkelt sige, at tiden med dens vanlige skæringspunkter går i stå.” (side 8)

Torben Hangård Rasmussen mener at det finns ei grense mellom lek og alvor, men at den er vanskelig å se fordi leken har så mange masker. Han mener at det i de to hundre siste år er blitt framsatt mange teorier om lek som ikke tar hensyn til barnet selv og lekens karakter for

det enkelte barn. Blant annet mener han at de psykologiske teorier har basert seg på psykologenes ferdigoppbygde systemer hvor barna skulle passe inn. Han viser til det tjuende århundre og at mange teoretikere forsøkte å få leken til å bety noe mer enn å være bare lek. Det gjelder å finne fram til en mer betydningsfull funksjon.

Jeg finner lite av barnets hverdag som ikke er lek i dette synspunktet også. Det viktige er kanskje å kunne se når den store leken viser seg fram. De synspunktene som Torben Hangård Rasmussen skriver i mot er han også for. For meg blir det lite avgrensning av begrepet.

Birgitta Knutsdotter Olofsson er mye brukt i dagens utdanning. Hun har forsket på lek i barnehager og jeg tar henne med her fordi hun har stor betydning for pedagoger. Den mest kjente boka hennes er kanskje "Lek for livet" (1999). Under avsnittet "Kriterier på lek" skriver hun:

"Joel (0,7) pleier å få mat i en plastskål. Han lar seg mate, og vinker og hopper mellom hver munnfull. Når han tar i mot skjeen, holder han armene rett ut. Når matingen er slutt, får han skjeen i hånden som trøst og for å markere at det er slutt. Han banker med skjeen noen ganger og kaster den. Da får han skålen. Han slår den på kanten så den danser bortover. Iblant slår han den undenfra så den hopper. Dribler med den liksom en fotballspiller med ballen. Han er fornøyd og meget opptatt av dette. Tilslutt havner skålen på gulvet og Joel løftes ut av stolen."

Spørsmålet er: Leker Joel med skålen? Ja, han har undersøkt den og kjenner den. Han vet dens anvendelsesområde." Så leker han med den." (side 18) Jeg oppfatter at hun mener det er opp til hver enkelt av oss å finne fram til den teorien som passer vår erfaring best. Hun skriver:

"Hvordan man definerer lek er avhengig av hvilken leketeori man forholder seg til, hvordan man ser på lekens rolle i barns utvikling, hvordan man mener den oppstår og hvorfor den oppstår.

De fleste forfattere som tar opp leken til vurdering begynner med å definere begrepet lek og redegjør for ulike teorier om hva lek er, hvordan den oppstår og hvilken betydning den har i barns utvikling.

Teorier er tankekonstruksjoner vi gjør bruk av for å lage tankemodeller (eller fysiske modeller) av vårt studieobjekt." (side 18f)

Olofsson beskriver noe av det som gjør barns virksomheter vanskelig å fange. Hun sier:

”Et annet særmerke ved barn som leker er det aktive engasjementet. Barn som leker verken ser eller hører. De er helt oppslukt av leken (Garvey 1977, Leontjev 1982, Winnicott 1983). I leken skaper barnet en egen hemmelig verden (Huizinga 1966) som de ofte beskytter mot innsyn så godt de kan.” (side 16)

Eksempelet hennes er to barn som vil være for seg sjøl og personalet forteller akkurat det. Når mor spør barnet sitt om hva de gjorde så forteller barnet at de lekte at de bodde der.

Når barnet sier at det lekte, samarbeider hun da med den voksne for at den voksne skal la henne i fred, eller mener hun det hun sier? Vi skal bli bede til å snakke sammen og kanskje forstå hva vi egentlig sier. Skal vi ikke? Det er mange som mener at leken er en viktig uttrykkform for barn, men det er ingen som sier noe om hva i så fall leken forteller dem.

En forfatter jeg stadig kommer tilbake til og som har betydd mye for mitt yrke som førskolelærer er Jannecke Rasmussen (1986). Hun bruker teorien om lek til Gregory Bateson. I kapittel 3 ”Lek eller kommunikasjon” har hun et avsnitt som heter ”En teori om lek og fantasi” (side 96):

”Bateson bygger sin teori på studier av dyr. Han konstaterer at dyr leker, kan engasjere seg i handlinger som ligner, men som ikke er like, de handlingene som foregår i en slåsskamp. For å være i stand til dette må de være i stand til å metakommunisere. Det må på en eller annen måte utveksle budskap som bærer signalet: ’Dette er lek’. For å gjøre det må de igjen på et vis være klar over at deres signaler er signaler.”

Det beste med denne boka er at hverdagen i barnehagen er så gjenkjennbart og at dilemmaene er så mangfoldig, løsningene likeså. Den vil forbli aktuell i overskuelig framtid, etter min mening.

Ingrid Pramling Samuelsson og Maj Asplund Carlsson (2009) har følgende å berette om leken:

”I dag finns det imidlertid to helt motsatte retninger innenfor lekens om råde. På den ene siden har leken som fenomen *vunnet aksept innen visse områder*, f.eks. har ungdommers og voksnes data- og TV – spilling gjort at leken ikke lengre kan sies å tilhøre barndommen, om den noen gang har gjort det (Linderoth, Lantz Andersson & Lindström 2002). På den andre siden finnes det tegn på at leken holder på å forsvinne fra barnehagene til fordel for mer ”skolerettet læring” (Elkind 1982; Pramling Samuelsson 2002b).

Dette var en helt ny måte å se leken på. Her er det mangfold. Jeg avslutter dette punktet med en forfatter som har skrevet om leken hos de minste barna i barnehagen. Nina Sandviks hefte ”Om de minste barna i barnehagen” er et tillegg til Rammeplanen. Her skriver hun om leken:

”Når leken skal fokuseres, blir det nødvendig å snu litt på forestillingen om hva lek er for noe. Vi må legge an et perspektiv som ikke ekskluderer de småbarna. Man må forstå lek mer som en tilstand enn som en spesifikk aktivitet. I leken glemmes tid og sted, den er preget av hit og dit bevegelser (Röthle 2005), og man har intet annet mål enn å leke. Innenfor en slik forståelse av lek er det lettere for oss voksne å se småbarna.” (side 26)

Det er muligens folk i barnehager som ikke ser de minste barnas lek. Det er i hvert fall mennesker som kvier seg litt for å jobbe med de små. De ser ikke hva de kan gjøre med dem. ”De kan ikke snakke” er et mye brukt argument som jeg har opplevd. Jeg avslutter mine undersøkelser her. Jeg håper leseren er like forvirret som jeg og at jeg har fått vist fram en god del synspunkter. Det er mange flere.

8. ANALYSE

For å vise praksis av begrepet lek vil jeg gå igjennom betydningen av det sagte og det skrevne ord. Det vil bare bli brøker av alt, men kanskje det kan vise mangfoldet i et historisk perspektiv. Dette er min analyse, med hjelp av Foucault, i forhold til begrepet lek. Det jeg har sett, hørt og prøver å forstå. For en slik analyse har Foucault (1999) satt opp noen strenge rammer sånn som jeg forstår han. I ”Diskursens orden” skriver han:

”For å tilhøre en disiplin må en påstand kunne skrive seg inn i en bestemt type teoretisk horisont: ” (side 20)

og videre:

”Innenfor sine grenser anerkjenner enhver disiplin sine sanne og falske påstander, men den skyver en hel vitensteratologi til den andre siden av sine grenser. En vitenskaps utside er mer og mindre befolket enn man tror. Naturligvis finner vi der den umiddelbare erfaring, de imaginære temaene som ustanselig opprettholder og fornyer de urgamle trosforestillinger, men kanskje finnes det ikke feiltakelser der i streng forstand, for feiltakelse kan bare dukke opp og bestemmes innenfor en veldefinert praksis”. (side 20 / 21)

I disse problemstillingene oppfatter jeg at jeg har dokumentert at leken tilhører en disiplin og kan være gjenstand for forskning. Jeg viser at det finnes praksis som sier noe om begrepets omfang. Jeg viser at det er på tide at begrepet får et endret innhold hvis vi skal fortsette å bruke det. Det siste er begrunnet innenfor praksisfeltet. Foucault setter også krav til deltakelse innenfor en diskurs:

”Ingen trer inn i diskursens orden hvis de ikke tilfredsstillende visse krav, eller hvis de ikke i utgangspunktet er kvalifisert til å gjøre det. Mer presist: Alle diskursområder er ikke like åpne og lette å trengte inn i, noen er strengt forbudte (differensierende og differensiert), mens andre framtrer som nærmest åpne for enhver, og stilles til rådighet for enhver talende subjekt uten forutgående restriksjoner.” (side 22)

Jeg er kvalifisert gjennom lang arbeidspraksis, solid utdanning, forskning på begrepet og god kunnskap til andre som har beskjeftiget seg med begrepet. Samtidig sier han at:

”Den samler alle diskursens tvangsformer til en figur: de som begrenser dens krefter, de som behersker dens tilfeldige oppkomster, og de som utvelger de talende subjekter.”
(side 22)

Jeg oppfatter altså begrepet lek som en diskurs. Med diskurs mener jeg det som Espen Schaanning sier i forordet av Foucault (1999):

”Hos Foucault betegner diskurs ikke bare som skrift og tale generelt, men først og fremst skrift og tale slik de utøves innenfor bestemte vitensdisipliner. Diskursen er derfor uløselig knyttet til bestemte prosedyrer for å utvinne og ordne viten.” (side 8)

For meg betyr dette at et begrep oppsto en gang med et innhold som hadde en allmenn samfunnsmessig betydning, og som vitenskapen tok utgangspunkt i når de skulle definere begrepet når praksis skulle vurderes. Samtidig var det mennesker som så sammenhenger der ingen hadde gjort det før som ble til begreper som vi har i dag i forskjellige yrker, profesjoner og i andre sammenhenger. Begreper har en stor verdi i kommunikasjonen mellom mennesker.

Omveltningsprinsippet er for Foucault den tiden hvor begrepet fikk en kommunikativ betydning. Han sier:

”For det første er det *omveltningsprinsippet*: Der hvor man tradisjonelt mener å påvise diskursens kilde, prinsippet for deres myldring og for deres kontinuitet, i alle disse figurene som synes å spille en positiv rolle så som forfatteren, disiplinen og viljen til sannhet.”. (side 29)

Antakeligvis var begynnelsen sånn: Foreldrene til det første mennesket så noe spesielt i det barnet de fikk. Kanskje bare en av foreldrene var menneske? Noe som var forskjellig fra dyret. Noe de ikke forsto. Avkommet de fikk ble aldri riktig det de hadde forestilt seg. For eksempel vokste det sakte og det kunne ikke overta de voksnes oppgaver like fort som andre dyr. Det var sikkert mange kamper for å beholde barnet som det var og det å se det vokse opp. I begynnelsen var det sikkert mange foreldre som ga opp når barnet ikke kunne være med på helt nødvendige ting som måtte gjøres før det var fylt 3–4 år uten at de hadde samme forståelse for tid som vårt samfunn. Jeg kan tenke meg at det å se at barnet ditt ikke er oppmerksom hele tiden i forhold til de signaler som blir gitt er det som er noe av det vanskeligste du opplever som voksen i dyreverdenen. Dette skapte sikkert store problemer for de voksne. Det å ikke adlyde signaler som var livsviktige f. eks. når barnet var opptatt av seg sjøl og det virkelig var fare på ferde, så var det antakelig ikke begrepet lek det de brukte.

Men dette begrepet har blitt brukt som en beskrivelse på barns virksomhet fra flere gamle dokumenter og fram til i dag. Det finnes veldig mange skriftelige kilder som bruker begrepet.

Jeg har ikke kunnet påvise opphavet til begrepet lek. Jeg har fått fram en god del teorier og det jeg ser er at de fleste teoriene om lek ikke står på egen grunn. Leken kan på en måte ikke stå alene med forhold til andre menneskelige virksomheter. Leken blir synonymt med læring, arbeid, fantasi, moro o.s.v.

Det neste prinsippet Foucault har er *diskontinuitetsprinsippet*. Han skriver:

”At det finnes uttynningsystemer betyr ikke at det hersker en stor, ubegrenset, kontinuerlig og taus diskurs under dem og hinsides dem, som blir undertrykket eller fortrent av dem, og som vi skulle ha til oppgave å grave fram i den ved omsider å gi den ordet tilbake.” (side 29)

Jeg oppfatter at Foucault forsøker å si noe om at teoretikere i disiplinen har en fordekt rolle og tar ikke praksisfeltet på alvor. De som er ute i den praktiske hverdagen har sine meninger om begrepet som ikke fanges opp av forskere og undervisningspersonell innenfor disiplinen. Han skriver videre om samme prinsipp:

”Diskursen må behandles som diskontinuerlige praksiser som krysser hverandre, av og til berører hverandre, men like ofte overser eller utelukker hverandre.” (Side 29)

Her har jeg undersøkt praksisfeltets forståelse og hva som er gjeldene praksis i bruken av begrepet lek. Jeg har undersøkt hva som er tanker om lek på forskjellige stadier i min forskning fra praksisfeltet. Jeg har brukt folk som har skrevet om egen praksis og inntrykk jeg har fått fra barnehagepersonell i barnehager jeg har jobbet i og barnehager jeg vært på besøk i. Hva er det som folk er enige om, uenige om eller stiller seg likegyldige til?

Jeg opplever at praksisfeltet har behov for en klargjøring av bruksområdet. Jeg ville gjerne at de skulle ha flere diskusjoner omkring teoriene hver enkelt bruker i praksis. Jeg tror det ville gagnet barna at de voksne kunne se forskjellen på lek og andre aktiviteter barn gjør. Jeg mener voksne da kunne ha skjermet leken på en annen måte enn i dag.

Det neste prinsippet er et *spesifisitetprinsipp*. Foucault skriver:

”Man må ikke oppløse diskursen i et spill av forutgående betydninger, man må ikke forestille seg at verden vender et leselig ansikt mot oss som vi kun skulle behøve å dechiffere. Verden er ikke vår erkjennelses medsamsvorne, det finnes ikke noe pre-

diskursivt forsyn som legger den til rette for vår skyld. Man må oppfatte diskursen som en vold vi utøver mot tingene, i alle fall som en praksis vi påtvinger dem, og det er i denne praksisen diskursens begivenheter finner deres regularitetsprinsipp.” (side 29f)

Her må jeg ta utgangspunkt i egne meninger og være oppmerksom på at tolking av andres synspunkter vil føre til at mine meninger kanskje vil drukne i mine tolkinger av andres. Dette vil bli en vanskelig balansegang, men det er verd et forsøk. Dette prinsippet vil jeg vil jeg forsøke å nærme meg med et eget punkt om egen teori. Foucault skriver:

”Ved å følge disse prinsippene og ved å vise til denne horisonten, vil de analysene jeg har til hensikt å foreta, fordele seg på to grupper. Den ene side den ”kritiske” gruppen som setter i verk omveltingsprinsippet: Her dreier det seg om å forsøke å innkretse de formene for utelukkelse, begrensning og tilegnelse jeg snakket om i sted; vise hvordan de er blitt dannet, hvilke behov de er svar på, hvordan de har modifisert og forskjøvet seg, hvilken tvang de faktisk har utøvet, i hvilken grad de har blitt dreiet om. På den annen siden har vi den ”genealogiske” gruppen som setter i gang de tre andre prinsippene: Hvordan har diskursene dannet seg gjennom, på tross av og med støtte fra disse tvangssystemene, hva var hver av disse rekkenes spesifikke norm, og hva var betingelsen for deres oppkomst, forøkning og variasjon?” (side 33)

Jeg mener jeg har forsøkt å tilhøre begge grupper, men uansett innfallsvinkel har jeg ikke greid å påvise at noen spesielle personer har brukt begrepet for første gang. Jeg har heller ikke oppdaget noen som har prøvd å begrense eller utelukke diskursen i forbindelse med begrepet lek. På den andre siden er det mulig at folk vil se, at det i min analyse kan være en tendens til tvangsformer og kanskje systemer.

Det har utvilsomt vært en enighet i det pedagogiske miljøet om at lek som begrep ikke skal røres. Det har et innhold som er godt nok. Det er mulig at dette er en tvangsform eller at alle med egne meninger om lek som begrep har rett. Universitetsmiljøene skulle ha tatt et ansvar for at deres pensumslistene av bøker, som brukes i studiene til forskjellige disipliner, får en debatt om bruken av begrepet. Finnes det andre parter som bør ta et ansvar for at kommunikasjonen i det offentlige rom er så lite forståelig mennesker imellom når det gjelder leken?

Foucault opererer med *utelukkelsesprosedyrer*. Disse prosedyrene er meget viktige for han. Det er her du skal avsløre hvorfor diskursen har fått den retningen den har i dag. Han åpner med:

”Jeg antar at diskursproduksjonen i ethvert samfunn på en og samme tid blir kontrollert, sortert, organisert og fordelt ved hjelp av en mengde prosedyrer som har som funksjon å avverge dens krefter og farer, beherske dens karakter av å være en tilfeldig begivenhet og omgå dens tunge og skremmende materialitet.” (side 9 – 11)

Videre skriver Foucault:

”I et samfunn som vårt kjenner vi naturligvis utelukkelsesprosedyrene. Den mest innlysende og også mest velkjente er forbudet. Vi vet godt at man ikke har rett til å si alt, at man ikke kan snakke om alt i alle sammenhenger, og at ikke hvem som helst kan snakke om hva som helst”.

Og videre:

”– man har her et samspill av tre forbudstyper som krysser hverandre, forsterker hverandre eller utligner hverandre, og som utgjør et sammensatt raster som endrer seg hele tiden.” [Begrunnelsen for bruk av begrepet ”raster” står for oversetterens regning, fotnote side 9].

Disse tre områdene er for det første seksualitetens og politikkens områder. Han sier noe sånt som at samme hvor ubetydelig diskursen er så vil den rammes av forbudene og avdekke dens forbindelser til begjæret og makten.

Det andre området er motsetningen mellom fornuft og galskap. Han påstår at det gjennom historia har vært en tendens til å fordømme eller dechiffre det som ble ”dømt” som galskap i samfunnet (Psykiatriens makt?). Han kaller det utelukkelse eller ”hemmelig beleiret av fornuften”. Noen vil si at dette er forandret i dag og at ”galskapen får oss til å være mer på vakt og at vi søker en mening i den. Foucault stiller seg skeptisk til sannhetsgehalten i dette. (Se side 11.)

Det tredje området er motsetningen mellom sant og falskt. Foucault kaller det for en dristig betraktning. Han påstår at den sanne diskursen ble ført av de som hadde rett til det.

Når det gjelder leken så undrer det meg at noen skulle ha rett til å snakke eller å skrive om den og andre ikke. Når det forskes på et begrep, er det da forbudt å uttale seg for andre enn de som forsker på det? Dette ville jo bli en umulighet i vårt samfunn, men det at noen sier: ”Dette har du ikke greie på” gjør noe med oss mennesker.

Foucault vil ha oss til å innse at dess mer du godtar andres meninger uten bevissthet om dine egne, så vil samfunnet gå glipp av helheten i hvordan fortsettelsen vil bli. Noen har evnen til å legge lokk på en viktig meningsutveksling, mens andre holder en i gang for å tjene på det.

Det jeg oppfatter som samfunnets vilje om spørsmål som gjelder forholdet mellom voksne og barn er Barnehagelovens § 2 som sier:

”Barnehagen skal bistå hjemmene i deres omsorgs- og oppdrageroppgaver, og på denne måten skape et godt grunnlag for barnas utvikling, livslang læring og aktive deltakelse i et demokratisk samfunn.”

Ved å gjøre alle barns virksomheter til lek, vil ikke barns aktive bidrag til samfunnets utvikling komme til syne. Her kan det ligge mange skjulte agendaer. Det kan skjule et maktspill som voksne tjener på. Ved å devaluere barns uttalelser eller handlinger, beholder voksne sin makt. Men hva har samfunnet å tjene på at leken blir så redusert?

De fleste observasjonene jeg eller mine medarbeidere har gjort har hatt en eller flere sekvenser som jeg har undret meg over. Det er ikke ofte det har skjedd over lengre tid, men det virker på meg som om barn stadig må ut av en tilstand for å orientere seg om det som skjer. Alle de observasjonene jeg har tatt med i denne oppgaven har forvirring som utgangspunkt for oss voksne som har skrevet dem ned. Det er det inntrykket som har festet seg mest i min analyse.

I observasjonen, der Ola og Nils er hovedpersoner, kan det virke som de fører en samtale. Hadde observatøren vært lengre borte og ikke hørt ordene ville konklusjonen vært: ”De leker så fint”. Det jeg oppdager når jeg er nære er flere detaljer som sier mer om barnet.

Når Foucault snakker om utelukkelsesprosedyrene er jeg usikker på anvendelsen av dem på dette området. En gjennomgang av de leketeoretikerne jeg har gjort, har ikke vist meg noe annet enn at det de som skriver, kaller lek, er for meg vanlige menneskelige handlinger som kan dekkes av andre begreper hos voksne.

Når det gjelder § 2 i Barnehageloven har den også andre begreper som kanskje setter leken i et perspektiv. Det står at barnehagen skal bistå foreldre med oppdragelse. Barnehagene er pålagt å vie seg til ”barns medvirkning”. Dette må bety samarbeid med barn. Og da må vi kjenne barnets uttrykk.

For å imøtekomme Foucault har jeg prøvd å komme nærmere problemene ved å benytte flere innfallsvinkler og metoder. Men i sitt mangfold av meninger skaper altså ikke begrepet lek de store debattene eller samtalene. Begrepet skaper faktisk stillhet.

Jeg blir stående tilbake med følgende spørsmål : Hva er det egentlig med begrepet lek?

- Er det et farlig begrep?
- Hvorfor brukes begrepet så motstridende og blir godtatt allment?
- Er det krefter som vil opprettholde nåværende mangfold og forvirrende bruk.
- Hva eller hvem er i så fall disse kreftene?
- Har det noe med makt å gjøre?

9. FØLGENE AV FOUCAULTS ANALYSEMODELL

Jeg har valgt å sette begrepet lek på dagsordenen for forskning. Jeg mener jeg har vist at det er mange som bruker lek som et faglig begrep. Det er mulig at noen mener at de bruker begrepet som et vitenskapelig begrep, men jeg har ikke støtt på noen som uttrykker det skriftlig. Når Søren Kjørup innleder sin bok ”Forskning og samfund” med:

”Videnskab er mange ting” (side 9) og: ”Måske skulle man hellere sige at videnskab er felles betegnelser for et utal av forskjelligartede, delvis overlappende disipliner, der ut i fra forskjellige synspunkter kan samles (neppe nogen sinde helt konsekvent) i forskjellige grupperinger.” (side 10),

så er dette et godt utsagn for min forskning. Jeg mener jeg har sett på mange forskjelligartede disipliner. Søren Kjørup har skrevet om noe han kaller et ”filosofisk hjørne”? (Side 18). Vitenskapsteoriens filosofiske hjørne definerer Søren Kjørup på denne måten:

”Her diskuteres først og fremmest erkjennelsesteoretiske problemer: Hva er viden? Er objektiv viden mulig? Hva er sandhet?”

I og med at vitenskapen handler om virkeligheten mener han at vitenskapsfilosofien også kan omhandle ontologiske spørsmål, språkfilosofiske spørsmål, verdifilosofiske spørsmål og om de etiske problemer som kan være forbundet med forskning.

Peter Høeg (1993) har en innfallsvinkel på hva virkelighet er. Han sier det sånn i sin roman om Smilla:

”Det er et vitenskapsteoretisk standpunkt at vi i bunn og grunn bare kan føle oss sikre på eksistensen av det vi selv har erfart.” (Side 56)

Hvis dette er en riktig forståelse så må mine erfaringer bli erfaringer, som alle egentlig har, men ikke har tillagt dem samme vekt og innhold som jeg har gjort. Eller at det er mulig for meg å få andre til å se at mine erfaringer passer med deres og at de blir overbevist om at de er riktige?

I alle yrker og disipliner er begreper viktige for at mennesker skal forstå hverandre. Alle begreper har et innhold som gjør begrepet kjent og forståelig for flere enn en i dialogen. (Vygotskij) :

”Hvis de er en og samme ting, kan det ikke oppstå noe forhold mellom dem. De som identifiserer tenking med tale, stenger rett og slett døren for problemet.” (side 24):

Hva så med lekens karakter og innhold? Det er flere kjennetegn som blir nevnt av forfattere som skriver om leken. De sier noe om at leken er indremotivert, at barnet ser på leken som en belønning i seg selv, den er ikke styrt av ytre krefter, det er barnet som tar ansvar for leken fordi det har kontrollen, fantasien får fritt spillerom, virkeligheten har ikke makten i situasjonen og det lekende barnet kan skape en verden etter eget hode.

Som min gjennomgang av historia til begrepet viser, har ikke lekebegrepet beveget seg innholdsmessig i særlig grad. Noen av historias flotteste tenkere bruker begrepet som om det er noe helt spesielt, men allikevel brukes leken til en metode for å oppnå læring. På meg virker det som de mener at det er en morsom måte å lære på. Hva er det med leken som gjør at det ikke finnes skikkelige undersøkelser om opphavet til dette fenomenet for mennesket.

I følge Eli Åm (1989) og Jannecke Rasmussen (1986) hevder både Buytendijk og Bateson at menneske er født med evnen til lek. Begge sammenligner menneskets første bevegelser med andre høytstående pattedyr. Det er også noen som har sett på fosterets bevegelser i mors liv og som tolker noen av disse bevegelsene som lek. På meg virker det som om Rammeplanen også har dette som utgangspunkt.

Hvis det er sånn at evnen til lek er medfødt, så er ikke det det samme som at vi automatisk kan se hva som er lek å hva som ikke er lek. Det ville kreve en analyse av bevegelser og motiver for bevegelser. Nina Sandvik (2006) skriver:

”Ifølge Gunvor Løkken (2005) har det kroppslige blitt nedtonet i pedagogisk sammenheng, til fordel for det verbale.” (side 12)

Og lengre nede på siden skriver hun:

”Gunvor Løkken bygger mye av sin tenking på Maurice Merleau-Ponty, en fransk filosof. Han tenker at det først og fremst er kroppen og ikke tankene, som gjør at vi opplever å være til. Den menneskelige kroppen er noe vi er, og ikke noe vi har. Barn har en *før-språklig bevissthet*, en kroppslig bevissthet som finnes før språket kommer til anvendelse.”(side 12)

Det gjennomgående funnet jeg har gjort på forfattere som har skrevet om sped- og småbarns lek er at vi ser de leker i deres bevegelser og mimikk, Når det gjelder større barn er det i tillegg språk og utkledning, som karakteriseres som lek.

Det er også mange barnehageansatte som jeg har spurt i forhold til problemstillingen: ”Kan lek stå for et eget innhold?” Svaret de fleste gir er ofte ja i teorien og nei i praksis. Det er et stort antall observasjoner som er gjort av meg og mine medarbeidere og de situasjonene som blir observert må fortelles og kan ikke forklares med ”at de lekte så fint”. Jeg mener jeg har vist det samme med sitater jeg har brukt fra fagfolk i forskjellige fagmiljøer. Jeg er forholdsvis kategorisk når det gjelder mine råd til barnehageansatte om å ikke bruke begrepet lek i kommunikasjon med andre som har tilknytning til barnehagen. Hva oppfatter i så fall den som hører budskapet?

Barnevernets spørsmål når det gjelder barn de skal undersøke forholdene til, spør om sosial lek og evnen til denne. Hva svarer barnehage personalet da? Ja, han er i sammen med andre, men han leker ikke med dem?

I mine videreutdanninger ble jeg klar over at det var mange disipliner som benytter seg av begrepet som en del av sitt begrepsapparat. Jeg tenker på hjerneforskere, leger, sosiologer, antropologer, biologer, etnologer, pedagoger og mange, mange andre. Hva har de å bidra med når de ikke er konsekvente i sine uttalelser? Og hvem kan gjøre noe med den forvirringen som alle ansatte i barnehagene kjenner til daglig?

Rammeplan for barnehagen er vel egentlig regjeringens ansvar. Loven skal ikke definere begreper, men det underliggende materialet og forskrifter skal føre fram til en spesiell praksis. Når det gjelder leken er dette som sagt vanskelig, men det virker på meg som det er en god begynnelse i forhold til å klargjøre begrepets opphav. En svakhet ved Rammeplanen er at det ikke står noen henvisning til filosofer, forskere eller forfattere av standpunktet eller mangel på standpunkt om lek. Skal vi forstå standpunktet om lek som om dette er Stortingets, det norske samfunnets mening?

10. KAN DET GJØRES NOE MED PROBLEMET?

Har utdanningsinstitusjonene noe å tjene på at et så viktig begrep blir så utydelig og privat? Det gjelder mange utdanninger som har betydning i forhold til den allmenne bruken av begrepet lek. Mange av de forfattere som er brukt i denne oppgaven har hatt og har stor innflytelse på betydningen for meningsinnholdet i begrepet lek og for studenters bruk av begrepet.

Det er mulig at alle disse sitatene som er brukt, er et forsøk på å si noe om lekens vesen. Mange av disse skribentene og forskerne blir brukt på universiteter og høyskoler. Alle de synspunktene på lek er tilgjengelig for studenter. De forskjellighetene som oppstår blir kanskje ikke debattert på høyskolene eller universitetene?

Det som skrives og uttales om lek må diskuteres. Det kan kanskje etter hvert skape nye teorier. Barns, kanskje viktigste virksomhet og uttrykk, lek fortjener en god behandling.

Eller kanskje den ikke er så viktig som mange vil ha det til?

Jeg avviser pedagogikken, i betydningen lære å lære, som utgangspunkt for leken. Den trenger ikke å læres. Den er i mennesket. Samtidig er betydningen av begrepet viktig for pedagogikken. Begrepet er brukt ofte i pedagogisk sammenheng, men som jeg har nevnt tidligere, så er det mange andre studieretninger som også må ha behov for å klargjøre begrepet.

Barnehagen

Hvilket ansvar har barnehagen i dette bildet? Styrer og pedagogiske ledere har et ansvar for utviklingen av personalet og barnehagen som helhet. Hele personalet har et ansvar for sin formidling av sin kunnskap om det enkelte barn overfor foreldre og andre som trenger kunnskap om barnet. Barnehagen må åpne opp for forskning. Barnehagen må bli et sted hvor det forskes og hvor det akademiske miljøet henter sine data i sin forskning av barndommen. Barnehagen er avhengig av at dette miljøet igjen er formidlere av sine resultater.

Bildet av barndommen forandres i den voksne verden. Mange har bidratt til dette. En av de viktigste faktorer har vært barnehagen, etter min mening. Utviklingen av barnehagen har vært med på å spre kunnskapen om barns utvikling fra forskere og det akademiske miljøet. Det er en av grunnene till at vi har fått lover for at barn skal få en menneskelig oppvekst og at det er barnet som først og fremst skal beskyttes. Det er mange alvorlige begreper som utdanningsin-

stusjonene har tatt opp i seg og som igjen har betydd mye for det allmenne syn på barn som er framme i dag.

Dette setter sitt preg på det pedagogiske personalets oppførsel overfor barn. De får en større bevissthet på at de må gi fra seg noe av den makta de hadde i tidligere tider. Og særlig etter innføringen av barnets medvirkning i barnehagens hverdag. Men det er samtidig viktig å vite at vi voksne har et ansvar for at barnet blir forstått på en måte som gagnar barnets utvikling. Det er et område hvor vi må være bevisst. Barnehageansatte blir ofte sett på som de som vet ”alt” om barn.

Derfor må problematikken rundt leken som begrep bli en del av hverdagssamtalene mellom foreldre og den enkelte i personalet. Det er ingen grunn til å få opp uenighet i innholdet, men det kan være nyttig å forklare begrepet om vi ser oss nødt til å bruke det. Stort sett er alt det som mennesket tenker eller gjør basert på ord når det skal beskrives. Et ord som blir et begrep har noe bak ordet som må være forstått av flere. Begreper er viktig i menneskers kommunikasjon.

Problemet i faglitteraturen omkring lek dreier seg ofte om lek og virkelighet. Vi som jobber med saken kunne hatt god hjelp i spørsmålet: ”Er det lek eller virkelighet? En problematisering: Eli Åm (1989) skriver:

”Barns bruk av begrepene ”på ordentlig” og ”på liksom” tolker vi gjerne som en barnlig måte å uttrykke kontrasten mellom lek og virkelighet på. I første omgang kan dette virke greit og ukomplisert, leken er fiksjon i motsetning til handling som er underlagt virkelighetens begrensninger.

Jeg møtte meg selv i døren da jeg engang formulerte følgende setning: ”Når leken er på sitt mest intense, fremstår trolig leken som virkeligere enn virkeligheten.” Jeg fikk problemer med hvor jeg skulle sette anførselstegn, om det var riktig å si: ”virkeligere” enn virkeligheten, eller: virkeligere enn ”virkeligheten”. (side 54)

Tenk om den allmenne oppfatningen av begrepet hadde vært at ”Lek er lek med virkeligheten”. Det hadde betydd at når virkeligheten er til stede, er det ikke lek. Språket i barnehagen måtte kanskje endres. I stedet for: ”Skal vi leke med lego”? Så blir det: ”Skal vi bygge med lego”? Jeg mener at det hadde vært en god ting om det pedagogiske personalet hadde innrettet språket på den konkrete handlingen som skulle gjøres. Vi snakker om arbeidsoppgaver på denne måten og tildels i forhold til saker som skal læres.

11. KONKLUSJON

På et eller annet sted i oppveksten opplever barnet noe merkelig. De minste barna tolkes av de voksne. Tolkingen gjør at vi retter all oppmerksomhet mot det barnet egentlig vil uttrykke. Et eller annet sted på veien mister mange voksne denne interessen for å forstå barnet. Vi som gjør det, blir ikke tolkere som venter på et svar og gir noe tilbake. Vi blir bestemmende på barnets vegne. ”Du skal sove nå!”, ”Nå skal du tisse!” Og ”Du skal spise nå!”. Vi spør ikke. Vi kommanderer.

Jeg oppfatter at det ofte er her ansvar som barn kan ta, blir fratatt dem, mens ansvar de ikke kan ta, blir tillagt dem. Ansvar som blir pålagt dem av mange er ansvaret for tilfredsstillelse av voksnes behov. Det kan være at barnet får ansvar for stemningen i fellesskapet. Dette oppfatter jeg som et voksent ansvar.

Kan det være at det å bli kjent med et annet menneske også skaper en utålmodighet etter å sjøl bli forstått? Når vi sier ”Slutt med det tullet!” på noe barnet sier eller gjør, så har vi karakterisert handlingen og barnet uten å undersøke barnets intensjoner. Er det dette som skjer når vi slutter eller mister interessen for å tolke barnet? Mener for eksempel voksne at: ”Ansvaret er barnets som burde forstå oss?” Og at det er her mange voksne overlater et ansvar til barn som de ikke kan ta?

Det er et voksent ansvar å forstå seg sjøl og å prøve å forstå barn og respektere våre egne og barnets grenser. Barn vet at de må ta ansvaret for egen kropp og interesser, men de greier det ikke alene. Voksne må støtte deres synspunkter på alle områder. Barnet må få støtte på sine grenser. Barnet må ikke få skylda for at voksne ikke mestrer en situasjon. Berit Bae (2004) skriver mye om denne problematikken. Jeg oppfatter at hun har et viktig utgangspunkt for å oppnå det som ”Lov om barnehager” § 2, barnehagens innhold, sier.

”Denne avhandlingen retter oppmerksomheten mot hva som skjer i dagligdags samspill mellom voksne og barn i barnehagen. Fokus er på kvalitative kjennetegn ved dialogprosesser hvor barn får muligheter til å erfare at egne opplevelser er gyldige, dialoger hvor det formidles respekt for barns opplevelsesverden.” (Bae, 2004, s. 1)

Det virker som om det norske samfunnet har forandret litt på innfallsvinkelen til leken. I barnehagesammenheng bruker vi mange begreper annerledes i dag enn for 20, 30 eller 40 år siden. Fra en automatisk oppfatning bygd på gammel, ubrukbar kunnskap til diskusjon og for-

andring. Eksempler på begreper som skifter innhold er kvalitet, fleksibilitet, omsorg og vurdering. Kamp om innholdet i begreper gjør noe med mange voksne.

Det kan virke som om regjeringen mener at vurderinger er den rette veien å gå for at barn som trenger hjelp skal få det tidlig. Stortingsmelding 41 med tittel ”Kvalitet i barnehagen”, (vedtatt 5. mars 2010) fått reaksjon. Det er blitt protester fra flere innenfor fagmiljøet på barnehagesektoren. Et opprop som er undertegnet av mange som befatter seg med barndom innenfor barnehager på universitetsnivå og i barnehagens praksisfelt sier følgende:

”Regjeringen ønsker å kartlegge språkferdighetene til alle landes treåringer. Det skrives et helt nytt kapittel i norsk barnehagehistorie når man på denne måten vil gjøre barnas prestasjoner til målestokk for barnehagens kvalitet”. (Barnehageopprop, 2010)

Om disse tankene skal vinne fram, må det mange andre stemmer til for å motarbeide et tverrpolitisk krav fra stortingets side. Vurderinger og testinger av barns prestasjoner fremmer ikke barnets deltakelse i et demokratisk samfunn. Det er mange som har kjent vurderingsviljen til voksne på kroppen. Peter Høeg (1994) skrev:

”Vi var på en lekeplass, hun hadde klatret opp på noen jernbanesviller. Hun var kanskje en meter over bakken. Derfra ropte hun til meg.

Se på meg.

Det var ikke meg som svarte, jeg rakk det ikke. Det var en fremmed kvinne, som også var der med barnet sitt.

Så flink du er, sa hun.

Jeg rakk ikke å tenke. Jeg hadde reist meg å var på vei bort for å rive hode av henne. Så husket jeg at hun var mor til et lite barn, og at hun var kvinne, jeg skjønnte jeg holdt på å få et tilbakefall.

Jeg satte meg ned, men det tok lang tid før jeg sluttet å skjelve.

Barnet hadde bedt om oppmerksomhet. Hun hadde bedt om å bli sett på. Men hun fikk en vurdering. ”Så flink du er.”

Det er ikke vondt ment når du vurderer folk. Det er bare fordi du er blitt testet så mange ganger selv. Tilslutt er det ikke noen annen måte å tenke på.

Du ser det kanskje ikke så tydelig hvis du alltid har klart å prestere noenlunde det som ble forlangt. Du ser det kanskje best hvis du hele ditt liv har vært på grensen.” (side 93)

Det går et spøkelse over verden i dag som kalles ”vurderinger av barns ferdigheter”. Spørsmål som ”hvem er du?” skyves lengre og lengre bakover i folks bevissthet. Det som gjelder er spørsmålet ”hva kan du?” og vurderingene blir barnets hverdag. Tilbake blir tester av forskjellig karakterlignende prøver på ferdigheter som barnet ”burde” kunne også i barnehagene.

For meg virker det som om vi er tilbake til det synet som sier at barn er et blankt ark når det kommer til verden. Eller som Frode Søbstad sier i forberedelsene til Rammeplanen om tidligere voksent syn på barn: ”Passivt mottakende”. Vi trenger ikke samarbeid med barnet, men streng disiplin for innlæring av det barnet skal kunne på et gitt alderstrinn ellers svikter barnet oss og vi har grunn til å føle oss skuffet.

Dilemmaet til barn som barnehageansatte kjenner på, og som de sjøl skal vekk i fra, blir godt beskrevet i Franz Kafkas ”Brevet til faren”. Sitatet er hentet fra et foredrag som Jørgen Lorentzen holdt på konferansen ”Menn i barnehager” i Stavanger 1994:

”Kjære far, forstå meg rett – alt dette kunne i og for seg vært bagateller uten noen som helst betydning – det som gjorde dem så deprimerende for meg var jo først og fremst det at du, det mennesket som for meg var så absolutt toneangivende, ikke selv overholdt de reglene du satte opp for meg. På den måten ble verden oppdelt i tre deler, en hvor jeg, slaven, levde under lover som bare var oppfunnet med tanke på meg og som jeg til og med, uten å forstå hvorfor, aldri greide å oppfylle til punkt og prikke: så var et en annen verden som var uendelig fjern fra min, hvor du levde, travelt opptatt med å herske, utstede befalinger og ergre deg over at de ikke ble etterkommet, og endelig en tredje verden hvor andre mennesker levde lykkelig uten å knuges av befalinger og lydighetskrav.” (side 16)

Hvordan skal en bistå til oppdragelse til en aktiv deltakelse i et demokratisk samfunn når den parten som skal inn i det ikke blir forstått eller undervurdert av oppdrageren? Den parten, som er barnet, blir utsatt for adskillelige herskertechnikker så som usynliggjøring, latterliggjøring, tilbakeholdelse av informasjon, gitt et ansvar de ikke kan ta og fratatt ansvar de kan ta, altså en undervurdering.

Begrepet oppdragelse er ikke synonymt med samarbeid. Begrepet oppdragelse betyr at noen vet best. Det er noen som oppdrar og noen som blir oppdratt. Vi skal gå vekk fra begrepet oppdragelse og til begrepet samarbeid når det gjelder barn i framtida Dette bør stå i lovverket når loven skal redigeres.

Anne-Lise Løvlie Schibbye (2006) skriver:

”Selvrefleksjonsevnen er menneskets adelsmerke. Den skiller oss fra dyr. Det er usannsynlig at hesten ute på jordet lurar på hva den får til jul eller hvordan været blir i morgen. Derfor er det rimelig å tenke seg at selvrefleksjon har noe med det *menneskelige* å gjøre. Vi kan kanskje si at for virkelig å bli et menneske, må vi ta refleksjonsevnen i bruk. Gjennom den kan jeg bli kjent med meg selv, og eventuelt forandre meg. På den måten er selvrefleksjonen avgjørende for livsbevisstheten. Den ligger dessuten til grunn for vår evne til å være innlevende og medfølende og derfor for å forstå andre.” (side 27)

Jeg mener at sitatet sier det samme som jeg vil at leken skal være; en evne og et uttrykk for selvrefleksjon. Det kjennes alvorlig hvis leken er avgjørende for livsbevisstheten.

Utgangspunktet for mitt arbeid var opplevelsen av at alt det skrevne, det uttalte og den praktiske bruken av begrepet lek, skapte så mye usikkerhet i kommunikasjonen mellom voksne og mellom voksne og barn.

Jeg mener at det viktigste perspektivet på det arbeidet som gjøres i barnehagen er å gjøre møtet mellom mennesker best mulig. Dette perspektivet krever mye kunnskap om barn og voksne, kommunikasjon og samarbeid. For meg blir det helt eksistensielt for møte mellom meg og barnet at jeg er på vei til å forstå mer av barnet som person og at jeg gir uttrykk for det. Jeg håper barnet forstår at jeg forsøker så godt jeg kan. Hvis det uttrykket jeg gir ikke skaper den relasjonen jeg hadde tenkt så er det mitt ansvar og forandre mitt uttrykk. Det er et voksent ansvar å vite at det er jeg, som voksen, som kan endre forståelsen og gjøre relasjonen bedre.

Jeg er overbevist om at barn taper mye ved at de voksnes bruker begrepet lek som er så privat. Jeg mener det hindrer muligheter til å forstå sin egen person og verdi. I barnehagesammenheng blir dette en hemsko fordi bruken av begrepet mellom foreldre og personalet hindrer oss i å forstå barnets interesser. Lek som sekkebegrep på det barn gjør alene og i sammen med andre barn skaper dårlig kommunikasjon og lite anerkjennelse av barnet som menneske.

Sjøøl mener jeg at det først er nå at vi har en mulighet til å studere barnets verden fordi forståelsen av barn og barndommen som en egen forskningsarena er tilstede i mange miljøer. Det er mange som har behov for at resultatene av forskningen rundt barn og barn i barnehagen kommer til anvendelse i hverdagen.

Voksne må begynne å si hva barn gjør. Hvilken handling som barn foretar seg. Det blir feil og ikke se at barn gjør de samme handlinger som voksne gjør. Barn arbeider. Barn dikter. Barn

bygger. Barn river. Barn forsker. Barn har regi. Barn spiller skuespill. Barn gjør mye av det samme som voksne. Hvorfor betegner vi det som lek?

Min oppfordring til det pedagogiske personalet er: Ikke bruk begrepet lek i samtaler med barn eller voksne i barnehagen. Ingen forstår hva du egentlig mener uten at du forteller om hendelsen du henviser til. Bruk heller praksisfortellinger. Louise Birkeland (1998) skriver:

”Et vanlig eksempel finnes på oppslagstavlen i gangen i barnehagen, som et referat over aktiviteter i løpet av dagen og hva ungene har holdt på med:

Dette har Petter gjort i dag:

LEK MED Ole

Lekt ute

Tegne

Lekt med lego

Lest bok med Rune

Dette kortfattede referatet får muligens fram bredden i Petters aktiviteter, og gir en oversikt som kunne danne utgangspunkt for samtaler hjemme. Men listen gjør knapt noen fornemmelse av barnets liv i barnehagen og det er vel det foreldrene er ute etter.

Kan det være en av grunnene til at foreldre ikke lar seg engasjere av oppslagstavlen?

I stedet for å ramse opp barnets ulike aktiviteter kan det være bedre å fortelle om en enkelt episode.” (side 112)

Birkeland mener kanskje at det er bedre å fortelle noe om hva du oppfatter at barnet gjør eller som du har opplevd sammen med barnet. Etterpå kan du si hva du oppfatter som lek i det barnet har gjort. I den praksis som barnehage personalet bruker når det gjelder begrepet lek overfor barn og foreldre og foreldre bruker overfor barn, så ligger det en skult agenda. Det virker som om voksne ikke vil snakke om det som er viktig for barnet. Jeg mener at barn prøver å korrigere oss så godt det kan, men at vi ikke vil høre på det øret. Samtidig gjemmer barn seg bak begrepet. På spørsmål fra foreldre om hva de har gjort i barnehagen er ofte svaret jeg har lekt. Når ikke foreldre får noen annen informasjon verken fra personalet eller barnet, så regner de med at barnet har hatt det bra. Jeg påstår at dette ikke er barnets hverdag, men de slipper å snakke om den. Den blir privat, men voksne tror de forstår.

Om leken har stor betydning for menneskets utvikling, så er det absolutt nødvendig at noen tar på seg et ansvar for dette innafor den pedagogiske rammen som en barnehage er. Vi ville

gjærne bidra, men det må være instanser utenfor barnehagen som må bære hovedansvaret. En instans som kan bruke mye tid i barnehager og som kan få gjennomslagskraft for sine synspunkter.

Mine funn og litt egen teori

De fleste fenomener har et navn hvor det gjemmer seg et innhold. Når folk innenfor et fagområde skal kommunisere eller samtale om innholdet i et begrep, er det viktig å bli forstått, forholdsvis presist. Lev Vygotskij (2001) uttrykker mine frustrasjoner til begrepet lek på et, for meg, presist vis, og jeg siterer ham for annen gang:

”Vi kan spore ideen om identiteten mellom tenking og tale fra de psykologiske lingvistenes spekulasjoner om at tenkning er ”tale minus lyd” til teoriene til de moderne amerikanske psykologene og refleksologene som regner tenking som en refleks som er nedlagt i dens motoriske del. I alle disse teoriene mister spørsmålet om forholdet mellom tenking og tale enhver mening. Hvis de er en og samme ting kan det ikke oppstå noe forhold mellom dem. De som identifiserer tenking med tale, stenger rett og slett døren for problemet.” (side 24)

Jeg tror ikke at det ligger noe truende eller skremmende i det å kvitte seg med gammelt og muligens ubrukelig tankegods. I min teori vil jeg argumentere for en menneskelig egenskap uavhengig av kultur, religion, nasjonalitet eller samfunnsmessige forhold. Den kan selvfølgelig sammenlignes med dyrenes adferd i den forstand at den må finnes for å bli den arten det dreier seg om. Denne teorien dreier seg om utviklingen av menneske. Mennesket har sine egenskaper innebygd for å utvikle sine spesielle egenart. Vi er født med disse mulighetene. Det er biologisk. Det gjelder alle mennesker, og det har betydning.

Menneskets første følelser av tilhørighet er forholdet til omgivelser. Vi vet nå at det betyr noe om fosteret har hatt det godt i det livet og utviklingen av seg selv. Vi veit noe om hva det gjør med oss om fødselen av oss er god eller dårlig, om svangerskapet har vært godt eller dårlig og om det vi gjør ut av det er godt eller dårlig. Noen er kanskje robuste i forhold til sine opplevelser og noen som egentlig var godt rusta, kommer dårlig ut. Det må bety at mulighetene for hver enkelt av oss har noe med hvordan vi er sammensatt. Daniel N. Stern (2003) sier noe om kanskje har betydning for min innfallsvinkel til begrepet lek:

”Når det gjelder de tre første preverbale fornemmelsene av selvet: fornemmelsen av et gryende selv, fornemmelsen av et kjerneselv og fornemmelsen av et subjektivt (inter-subjektivt) selv, er jeg nå mindre overbevist om at disse tre fornemmelsene av selvet bryter fram i en tydelig temporal sekvens, slik at hvert nytt selv blir lagt til de tidligere på den lagdelte måten som er beskrevet ovenfor. På dette punktet er jeg faktisk mer tilbøyelig til å se alle tre som om de bryter frem samtidig, og det skyldes for en stor del deres dynamiske interaksjoner med hverandre.

Hvis boken skulle vært skrevet i dag, ville jeg skilt mellom disse tre fornemmelsene av selvet, men plassert dem sammen som underkategorier av en ikke-verbal fornemmelse av selvet.” (side 34–35)

Leken er, etter min mening, et forsøk på å sette seg selv inn i en sammenheng. Barn er opptatt av å finne sin egen person i forhold til sine omgivelser. Dette kan sees i begynnelsen som om barnet vil ha ro og at det ofte ikke reagerer på ytre stimuli. Jeg oppfatter sitatet ovenfor, mine intervjuer med 2 mødre, Sterns (1992) observasjoner, Matti Bergströms uttalelser på barnebiennalen i Halmstad og Anne Carlings (1989) kontaktsyklus som støtte til mitt syn. Jeg mener at leken har mer med tanken å gjøre og ikke med det indre språk.

Leken for barnet er absolutt personlig, som tanken.

Enhver voksen som vil leke med et barn vil mislykkes fordi du ikke kan se inn i andres tanker. Ethvert barn som leker med et annet barn vil akseptere at andre barnets tanker er annerledes enn sine egne. Det andre barnet forstår hva uttrykket dreier seg om og at det ikke er en sjøl tenker.

Det er derfor du ikke ser et barn i lek som protesterer på den andres reaksjoner. Den som protesterer leker ikke sjøl. Du kan prøve å forstå, men aksept for den andres liv er det viktigste. Barn leker ikke sammen, men hver for seg og blir akseptert. For meg finnes det ikke parallell lek.

Leken er en tilstand barn kan sette seg i. Det er denne egenskapen som gjør at mennesket, som barn, har mulighet til å få tanker om det å være et menneske sammen med andre og alene sammen med andre omgivelser. Det vil bety at leken forsvinner etter hvert som refleksjonsevnen utvikles.

Leken utvikler seg ettersom barnet vokser og forståelsen for egne forhold blir større. Det som karakteriserer leken etter hvert som barnet blir eldre er at handlingen og språket ikke passer

sammen Leken står altså i et forhold til alle andre begreper som settes på menneskelige handlinger. Et tydelig eksempel for barnehageansatte er når et stykke arbeid skal gjøres, eksempel oppvask, og plutselig er barnet et helt annet sted. Det hører ikke, det ser ikke, det blir ikke vasket opp en kopp.

I følge de observasjoner og analyser av dem som jeg og andre medarbeidere har gjort er det et forhold mellom lek og alle andre begreper som blir brukt på menneskelig aktivitet. Leken kan ikke sees eller forstås på handlingen barnet gjør. Voksne oppfatter barnets lek som noe ukjent fordi deres egen lek forblir i underbevisstheten. Leken er vanskelig både å huske å oppdage som voksen. Den er nesten ikke framme i hukommelsen, men den er en del av deg i forhold til de dype spørsmålene omkring: ”Hvem er jeg” og ”Hva skal jeg bruke livet mitt til?”

Barnet er et spesielt menneske fra det er født. Forsøk på kommunikasjon og relasjonsdannelser starter. Avhengigheten av det å bli hørt, sett og forstått er tilstede og dette igjen behovet for tilhørighet. Behovet for å vite hvem jeg er som person i forhold til omgivelser og andre mennesker starter. Leken er en måte å uttrykke seg på som er personlig og rettet mot egen person, men det er et voksent ansvar å la barnet få tid, rom og forståelse.

Tenk om leken, slik jeg ser den hos barn, bare tilhører menneske som art og at leken er begynnelsen i et menneskes liv for å bli kjent med egen person. Hva om det har med oppbygging av egen person, egne grenser, eget liv?

Perspektivene på lek kan ikke bare basere seg på de som historisk sett har hatt stor betydning og innflytelse på pedagogers og andres arbeid med barn. Det må ikke bli sånn at vi som jobber i barnehagen i dag skal hevde de samme synspunkter som vi har arvet fra utdanning og enkeltindivider som har skrevet sin versjon av et komplisert fenomen. Jeg mener at problemet med lek som begrep er at voksne blander virkelighet og lek på en måte som gjør at barn ikke får lov til å være medvirkende i eget liv.

Litteraturliste

- Bae, B. (2004). *Dialoger mellom førskolelærere og barn: En beskrivende og fortolkende studie*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Barnehageoppnop (2010). *Nei til kartlegging av alle barnehagebarn*. Lest fra: <https://sites.google.com/site/barnehageoppnop/>
- Bergem, H. (2005). *Et hav av dilemmaer: En studie om vokseninvolvering i barns lek i barnehagen* (Hovedoppgave). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Bergström, M., Gregner, B., & Svantesson, I. (1986). *Den okända hjärnan*. Jönköping: Seminarium förlag.
- Birkeland, L. (1998). *Pedagogiske erobringer*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Bjørkvold, J.-R. (1989). *Det musiske menneske*. Oslo: Freidig forlag.
- Bruun, U.-B. (1967). *Förskoleålderens psykologi*. Göteborg: Akademiforlaget.
- Carling, E. (1989). *Hverandres blick*. Oslo: Gyldendal.
- Corsaro, W. A. (2002). *Barndommens sociologi*. København: Gyldendal.
- Duesund, L. (1999). *Kropp, kunnskap og selvoppfatning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksson, E. H. (1968). *Barndom og samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Folkman, M.-L., & Svedin, E. (2004). *Barn som ikke leker: Fra ensomhet til sosial lek*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden: Tiltredelsesforelesning holdt ved College de France 2. des. 1970* (E. Schaanning overs.) Oslo: Spartacus.
- Foucault, M. (1999). *Seksualitetens historie 1*. Oslo: Pax.
- Hägglund, K. (1989). *Lekteorier*. Stockholm: Esselte.
- Hundeide, K. (1996). *Ledet samspill*. Nesbru: Vett & Viten.
- Høeg, P. (1993). *Frøken Smillas fornemmelse av snø*. Oslo: Aschehoug.
- Høeg, P. (1995). *De få utvalgte*. Oslo: Aschehoug.
- Juul, J. (1996). *Ditt kompetente barn*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1999). *Den teoretiske barndom*. København, Gyldendal
- Kjørup, S. (2003). *Forskning og samfund: En grunnbok i videnskapsteori*. København: Nordisk Forlag.
- Klassekampen 21. juni 2005 og 2. november 2009*
- Knutsdotter Olofsson, B. (1999). *Lek for livet: Observasjoner og forskning om barns lek*. Larvik: Forsythia.
- Kunnskapsdepartementet (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.
- Lillemyr, O. F. (1990). *Leik på alvor*. Oslo: Tano.
- Lindelöf Kitching, M., & Magnusson, I. (1994). *Bedre foreldresamtaler*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Lindén, N. (1992). *Stillaser om barns læring*. Rådal: Caspar.
- Linge, P., & Wille, H. P. (1978). *Arbeid for barn: Et studiehefte om barnehagens innhold*. Halden: Halden Lærerskole.

- Lorentzen, J. (1994). Menn i barnas hverdag. *Referat fra konferansen Menn i barnehager 1. og 2. desember 1994* (s. 13–17). Stavanger: Stavanger Kommune og Barne- og familiedepartementet.
- Lov om barnehager (2005). *Barnehageloven*. (Lov om barnehager 2005-06-17 nr. 64). § 2. Barnehagens innhold.
- Pramling Samuelsson, I., & Asplund Carlsson, M. (2002). *Det lekende lærende barnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rasmussen, J. (1986). *En jungel av muligheter: Samspill og kommunikasjon i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rasmussen, T. H. (1985). *Den store leg*. København: Forlaget Børn & Unge.
- Sandvik, N. (2006). *Temahefte om de minste barna i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Schibbye, A.-L. L. (2006). *Livsbevissthet: Om å være tilstede i eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schibbye, A.-L. L. (2002). *En dialektisk relasjonsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjelbred, Margaret. (2007). *Gulldronning, perledronning*. Oslo: Tiden.
- Stern, D. N. (1992). *Et spedbarns dagbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stern, D. N. (2003). *Spedbarnets interpersonlige verden*. Oslo: Gyldendal.
- Stortingsmelding (2010). *Kvalitet i barnehagen*, (Stortingsmelding nr 41, vedtatt 5. mars 2010)
- Vedeler, L. (1984). Lek: En viktig metode for barnehage og skole. I M. Rese (Red.), *Lek: En viktig metode for barnehage og skole* (s. 7–20). Oslo: Forsøksrådet for Skoleverket.
- Vedeler, L. (2006). *Pedagogisk bruk av lek*. Oslo: Gyldendal.
- Vygotskij, L. (2001). *Tenking og tale*. Oslo: Gyldendal
- Øhra, M. (1997). *Den kulturelle konstruksjonen av barndommen*. Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Åm, E. (1984). *Lek i barnehagen: De voksnes rolle*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Åm, E. (1989). *På jakt etter barneperspektivet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aanderaa, B., & Halvorsen, M. (2001): *Barnehage i en forandret verden*. Oslo: Kommuneforlaget